

QADINLARA QARŞI ZORAKILIĞIN QARŞISININ ALINMASI: İSTANBUL KONVENSIYASININ 12-Cİ MADDƏSİ

Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət
zorakılığının qarşısının alınması və ona
qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurası
Konvensiyasına dair sənədlər toplusu

Tərcümə Avropa İttifaqı
tərəfindən birgə maliyyələşdirilir

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

QADINLARA QARŞI ZORAKILIĞIN QARŞISININ ALINMASI: İSTANBUL KONVENSIYASININ 12-Cİ MADDƏSİ

Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurası Konvensiyasına dair məqalələr toplusu

Bristol Universiteti (Birləşmiş
Krallıq), Dövlət siyasəti məktəbi,
Gender, zorakılıq məsələləri və
beynəlxalq siyasət bölməsinin
rəhbəri

Merien Hester (Marianne Hester)

və

Bristol Universitetinin (Birləşmiş
Krallıq) elmi işçisi

Sara-Ceyn Lilli (Sarah-Jane Lilley)

tərəfindən hazırlanmışdır

Bu sənəddə ifadə edilən fikirlərə görə müəllif cavabdehlik daşıyır və onlar Avropa Şurasının rəsmi mövqeyini əks etdirməyə bilər.

Bütün saytların ünvanları 4 aprel 2014-cü ildən başlayaraq etibarlıdır.

Sənədin bir hissəsinin ya bütövlükdə surətlərinin çoxaldılması və yaxud tərcüməsi ilə əlaqədar olan bütün müraciətlər Kommunikasiya İdarəsinə (F-67075 Strasburq Cedex və ya publishing@coe.int) ünvanlanmalıdır. Bu sənədlə bağlı olan digər yazışmalar Demokratiya üzrə Baş Direktorluğun Gender Bərabərliyi Bölümünə ünvanlanmalıdır.

Bu sənəddə istinad edilmiş bütün URL linklərə ən son giriş tarixi 4 Aprel 2014-cü ildir.

Tərtibat: 360Marcom

© Avropa Şurası, 2021

Mündəricat

GİRİŞ	5
12-Cİ MADDƏNİN TƏTBİQ DAİRƏSİ	6
QADINLARA QARŞI ZORAKILIĞIN QARŞISININ ALINMASI	9
Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasının dərki üçün nəzəri modellər	9
Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə görülmüş qabaqlayıcı tədbirlərin ümumi icmalı	12
Dəlillər bazası	13
12-Cİ MADDƏDƏ NƏZƏRDƏ TUTULAN ÖHDƏLİKLƏRİN YERİNƏ YETİRİLMƏSİ	15
Gender stereotiplərinin şübhə altına alınması	15
Oğlanların və kişilərin proseslərə cəlb olunması	33
Qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi	39
NƏTİCƏ	44
TÖVSİYƏLƏR	45
AVROPA ŞURASININ ƏSAS RESURLARI	47
ƏDƏBİYYAT	50

Giriş

Qabaqlayıcı tədbirlər qadınlara qarşı zorakılığa son qoyulmasına yönələn əlaqələndirilmiş və strateji cavab tədbirlərinin əsas elementidir. Bu tədbirlər adekvat və səmərəli xidmətlərin göstərilməsi, müdafiə və məhkəmə təqibi tədbirləri ilə birgə həyata keçirilməlidir. Qabaqlayıcı tədbirlər məsələsi Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurası Konvensiyasının (bundan sonra “İstanbul Konvensiyası” adlandırılacaq) kökündə duran qadınlara qarşı zorakılıq probleminə hərtərəfli yanaşmanın dörd əsas sütunundan biridir. Qabaqlayıcı tədbirlər xüsusilə uzunmüddətli perspektivdə qadınlara qarşı zorakılığa son qoymaq baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır, belə ki, onlar münasibətli ərdə və son nəticədə davranışlarda köklü dəyişiklikləri təmin etmək məqsədini daşıyır. Gender əsaslı zorakılıqları azaltmaq üçün edilən heç bir müdaxilə düşüncələrdə dəyişiklik olmadan təsirli ola bilməz. İstanbul Konvensiyası bu uzunmüddətli baxışdan bəhs edir və bütün qabaqlayıcı tədbirlər üçün ümumi bir prinsip olaraq üzv dövlətlərdən tələb edir ki, neqativ gender stereotiplərinə əsaslanan xurafatı, adətləri və bütün təcrübələri aradan qaldırmaq üçün qadınların və kişilərin sosial və mədəni davranış modellərindəki dəyişiklikləri təşviq etsinlər.

Bu sənədin məqsədi hərtərəfli qabaqlayıcı tədbirlərin qadınlara qarşı zorakılıqların azaldılmasına necə yardımçı ola biləcəyinin nəzəri əsaslarını praktik nümunələrlə birlikdə siyasətçilərə və praktik mütəxəssislərə göstərməkdir. Sənəd gender stereotiplərinin qarşısını almağa, prosesə kişiləri və oğlanları cəlb etməyə, həssas durumda olan qrupların tələbatlarını ödəməyə və qadınların səlahiyyətlərini genişləndirməyə yönələn, İstanbul Konvensiyasının 12-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş səmərəli qabaqlayıcı tədbirləri həyata keçirmək istəyən siyasətçilər və digər şəxslər üçün tövsiyələrlə yekunlaşır.

12-ci maddənin tətbiq dairəsi

Gender bərabərsizliyinin qadınlara qarşı zorakılığın səbəbi və nəticəsi olduğuna qəti əminliyə əsaslanan İstanbul Konvensiyasında qabaqlayıcı tədbirlərə həsr olunmuş bütöv bir fəsil vardır ki, orada daha çox gender bərabərliyinə nail olmaq yolu ilə qadınlara qarşı zorakılığın baş verməsini dayandırmığa yönəlmiş tədbirlər nəzərdə tutulur. Bu o deməkdir ki, qadınlara qarşı zorakılığın gender xarakteri daşması, qadınların və kişilərin səlahiyyətlərindəki tarazsızlıqdan qaynaqlanması etiraf edilir. Bu həm də qadınlara qarşı zorakılığın bir sıra müxtəlif formalarının, o cümlədən fiziki zorakılıq, cinsi və psixoloji zorakılıq, təqib, cinsi qısnama, qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılması, məcburi nikah, məcburi abort və məcburi sterilizasiyanın qarşısını almaq üçün çalışmanın zəruriliyini bildirir. Bundan əlavə, İstanbul Konvensiyasının iştirakçısı olan dövlətlər Konvensiyanı məişət zorakılığının bütün qurbanlarına şamil etmək imkanına malikdirlər. Onlar öz seçimləri əsasında uşaqlara və ya qocalara qarşı məişət zorakılığı ilə əlaqədar konkret faktorları nəzərdən keçirə və bu cür zorakılığın baş verməsinin qarşısını almaq üçün adekvat tədbirlər görə bilərlər. 12-ci maddədə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması üzrə ümumi öhdəlik yer alır, onun ardınca bu öhdəliyi konkretləşdirən 13-16-cı maddələr gəlir ki, həmin maddələrdə maarifləndirmə, təhsil, təlim və hüquqpozanların müalicə proqramları sahəsində müfəssəl profilaktik tədbirlərin görülməsinə çağırış yer alır.

Maddə 12–Ümumi öhdəliklər

1 Tərəflər qadınların aşağı təbəqə olması fikrinə və ya qadın və kişilərin stereotiplərə məruz qalmış rollarına əsaslanan düşüncəni, adət-ənənələri və bütün digər təcrübələri aradan qaldırmaq məqsədilə qadın və kişilərin sosial və mədəni davranış formalarının dəyişməsinə təşviq etmək üçün zəruri addımlar atırlar.

2 Tərəflər hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxs tərəfindən bu Konvensiyanın əhatə dairəsinə daxil olan bütün zorakılıq formalarının törədilməsinin qarşısını almaq üçün zəruri qanunvericilik tədbirləri və digər tədbirlər görürlər.

3 Bu fəslə uyğun olaraq hər hansı tədbir görülərkən müəyyən səbəblərə görə müdafiəsiz qalmış şəxslərin xüsusi ehtiyacları nəzərə alınmalı və qarşılanmalı, habelə bütün zərərçəkmişlərin insan hüquqları diqqət mərkəzində saxlanmalıdır.

4 Tərəflər cəmiyyətin bütün üzvlərini, xüsusilə də kişi və oğlanları bu Konvensiyanın əhatə dairəsinə daxil olan bütün zorakılıq formalarının törədilməsinin qarşısının alınmasına fəal şəkildə töhfə verməyə həvəsləndirmək üçün zəruri tədbirlər görürlər.

5 Tərəflər təmin edirlər ki, mədəniyyət, adət, din, ənənə və ya namus məsələləri bu Konvensiyanın əhatə dairəsinə daxil olan zorakılıq əməllərindən hər hansı birinin törədilməsinə haqq qazandıran hal hesab edilməsin.

6 Tərəflər qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi məqsədilə proqramların və fəaliyyətin təşviqi üçün zəruri tədbirlər görürlər.

12-ci maddənin məqsədi qadınlara, onların cəmiyyətdəki rollarına və statuslarına, cinsiyyətinə, eləcə də qadın fəallığına münasibətdə insanların düşüncələrində, yanaşmalarında və əqidələrində dəyişiklikləri təmin etmək üçün fərdlərin ürəyinə və ağılına yol tapmaqdır. Son məqsəd hazırda çox zaman xurafatın, gender stereotiplərinin və ya qərəzli gender adət və ənənələrinin çox vaxt təsiri altında olan kişilərin və qadınların, oğlanların və qızların qadınlara qarşı zorakılığın törədilməsinə şərait yaradan və ya bununla bərabər davranışlarını dəyişdirməkdir (12-ci maddə, 1-ci və 2-ci bəndlər).

İstanbul Konvensiyasına dair izahedici qeydlərdə bu addımın nəticələri daha ətraflı izah edilir. Konkret olaraq, orada göstərilir ki, hər hansı qabaqlayıcı tədbir görüldükdə həssas durumda olan insanların konkret vəziyyəti və ehti-

yaqları nəzərə alınmalıdır¹ (12-ci maddə, 3-cü bənd). Bu o deməkdir ki, qadınlara qarşı zorakılığın bütün formalarının uzun müddətdə qarşısının alınmasına yönələn strateji yanaşmalar hazırlanarkən əlillərin, narkotik aludəçilərinin, fahişəliyə məcbur edilənlərin, milli və ya etnik azlıqların nümayəndələrinin, miqrantların, o cümlədən sənədsiz miqrant və qaçqınların, qey kişilərin, lezbiyan qadınların, biseksual və transgender şəxslərin, habelə HIV-ə yoluxmuş şəxslərin, evsizlərin, uşaqların və qocaların, hamilə qadınların, eyni zamanda kənd yerlərində və ya ucqar bölgələrdə yaşayan şəxslərin zorakılıqdan nə qədər əziyyət çəkdiyi barədə məlumatlılığın artırılmasının yolları tapılmalı və əhalinin əksəriyyəti arasında mövcud olan stereotiplərə və xurafata etiraz etməyin nə qədər vacib olduğu göstərilməlidir.

Gender rollarına, stereotiplərinə və qəbul edilmiş davranışlara münasibəti dəyişməklə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması səylərinə kişilərin və oğlanların cəlb edilməsinin potensialı nəzərə alınaraq, 12-ci maddənin 4-cü bəndində iştirakçı dövlətlərdən tələb edilir ki, cəmiyyətin bütün üzvlərini, xüsusən kişiləri və oğlanları nümunəvi davranışla, dəyişikliklərin daşıyıcıları kimi çıxış etməklə və ya sadəcə başqalarına nümunə göstərməklə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasında fəal iştirak etməyə təşviq etsinlər.

Konvensiyada bəyan edilən məqsədə, yəni qadınlara münasibətdə yanaşmaların və əqidələrin dəyişdirilməsi məqsədinə uyğun olaraq, 12-ci maddənin 5-ci bəndi qadınlara qarşı cinayətlərin hansı niyyətlə edilməsindən asılı olmayaraq cinayət sayılmasını təmin edir. Mədəniyyət, adət, din, ənənə və ya namus adlandırılan məfhum qadınlara qarşı edilən hər hansı zorakılığa haqq qazandıran hal sayıla bilməz.

Gender bərabərsizliyinin qadınlara qarşı zorakılığın səbəbi və nəticəsi olmasından irəli gələrək, 12-ci maddənin 6-cı bəndi siyasi və iqtisadi sahələrdə daxil olmaqla bütün sahələrdə daha çox gender bərabərliyinə nail olmaq sayəsində qadınların zorakılığa qarşı müdafiəsizliyini azaltmaq məqsədilə qadınların hüquq və səlahiyyətlərinin genişləndirilməsinə yönələn konkret fəaliyyətin və ya proqramların olmasını tələb edir.

1. Bu sənədin bütün mətnində “həssas durumda olan qruplar” ifadəsi 12-ci maddənin 3-cü bəndində nəzərdə tutulan “müəyyən səbəblərə görə müdafiəsiz qalmış şəxsləri” bildirmək üçün istifadə edilir. Bu yığcamlıq xatirinə edilməmişdir və “həssas durumda olan qruplar” və ya “həssas durumda olan şəxslər” termininin istifadəsi bu sənədin müəllifləri və ya Avropa Şurası tərəfindən müəyyən qrupların mahiyyət etibarilə “həssas durumda olan qruplar” hesab edilməsi kimi yozulmamalıdır. Həssas durumun mənbələrinə dəyişən və zaman keçdikcə başqa formaya keçən sosial, iqtisadi və mədəni proseslərdə və bərabərsizlikdə axtarmaq lazımdır, belə ki, zaman keçdikcə həqiqətən müəyyən qruplar həssas duruma “salınır”.

Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması

Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq qadınların və qızların insan hüquqlarını pozur və onların cəmiyyətin həyatında tam iştirak etmək imkanlarına mənfi təsir göstərir. Məsələn, bu zorakılıq məişət zorakılığı, cinsi zorakılıq, məcburi nikah, qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılması formalarında baş verə bilər.

Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasının dərki üçün nəzəri modellər

Gender bərabərsizliyindən və qeyri-bərabər səlahiyyət münasibətlərindən qaynaqlanan qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq tək-cəbirən bir səbəbin deyil, çoxsaylı risk faktorlarının və təsirlərin doğurduğu nəticədir. Risk faktorları və təsirlər arasındakı qarşılıqlı əlaqələri və onların hüquq pozuntularına necə gətirib çıxardığını göstərmək üçün bir neçə model mövcuddur. Məsələn, “ekoloji model”² risk faktorlarını meydana gəldikləri müxtəlif səviyyələrdə (ictimai, institusional, icma və fərdi səviyyələrdə) sistemləşdirir. Hagemann-Vayt (2010) pis rəftarın törədilməsinə səbəb olan müxtəlif faktorların geniş şəkildə araşdırılmasına əsaslanaraq müxtəlif risk faktorlarının fərqli səviyyələrdə necə kəşşdiyini və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın müxtəlif yollarla necə meydana gəldiyini göstərmək üçün interaktiv model hazırlamışdır. Bu interaktiv model gender bərabərsizliyinə gətirib çıxaran *vasitələrin, yolların və mexanizmlərin aradan qaldırılması* strategiyası kimi müəyyən edilən qabaqlayıcı tədbir strategiyalarının hazırlanması üçün faydalı baza təşkil edir. Belə ki, bu modeldə o şəraitlər önə çəkilir ki, onlar hüquq pozuntularının törədilməsinə imkan yaradır və bu səbəbdən qadınlara qarşı zorakılığın qarşısını effektiv

2. Hayze L. (1998), “Qadınlara qarşı zorakılıq: inteqrasiya olunmuş ekoloji cəhətdən”, “Qadınlara qarşı zorakılıq”, 1998, cild. 4, № 3, səh. 262.

SƏVİYYƏ İctimai quruluşda ümumi strukturlar (Mikro səviyyə)

FAKTORLAR

- Qadınların dəyərşəkiləşməsi:**
- Gəndər bərabərliyi, qadınlar və kişilər arasında əyri-bərabər əlaqələndirilməsi
- Cəzasızlıq:**
- Zorakılığa qarşı qadınların tabeliyi
- Kisiflik:**
- Kəlinin normativ heteroseksual qəvayisi
- Uşaqların statusu:**
- Uşaqların və xüsusən qadınların hüquqlarına hörmət edilməməsi

NƏZƏRDƏ TUTULAN SİYASƏT

- Aşağıdakı məqsədlər üçün struktur səviyyəsində müdaxilələrə ehtiyac var:**
- Formal və substantiv gəndər bərabərliyinə nail olmaq
 - Kişilərin alternativ modelələri təbliğ etmək
 - Mədəniyyətə nümayişli tənzimləmək
 - Zorakılığa qarşı qanunvericiliyi gücləndirmək
 - Uşaqların qadınların hüquqlarını təşviq etmək

SƏVİYYƏ Gündəlik həyatı tənzimləyən sosial norma və təcrübələr (Məzo səviyyə)

FAKTORLAR

- Kişilərə verilən hüquqlar:**
- Kişilərin qadınları cinsi baxımdan istifadə etmək və yararlanmaq hüququ
- Sənkişilərləni itləməməsi:**
- Cənayət edilişsi sisteminin pozuntulara reaksiya verməməsi, qadınların zəif (cəza hüquqozlarına) sanksiyə tətbiq edilməməsi
- Ayrı-seçkilik:**
- cənayətdə məsələlər, işlər, qadın və qadınlar qarşı ayrı-seçkilik
- Namus kodifikasiyaları:**
- Qadınların qadınları cinsi baxımdan istifadə etmək və yararlanmaq hüququ
- Maddi cəhətdən yoxsulluq:**
- Yoxsulluğun yüksək səviyyəsi, cənayətdən ayrılma nəticəsində maddi resurslara, təhsil və ibarət imkanların az olması

NƏZƏRDƏ TUTULAN SİYASƏT

- Aşağıdakı məqsədlər üçün cənayət səviyyəsində müdaxilələrə ehtiyac var:**
- Kişilərə verilən hüquqların bəzilərini qanunların təsəvvürü və dəyərşəkiləşməsi ilə uyğunlaşdırmaq
 - Qadın və qadınlar qarşı ayrı-seçkiliklərinin aradan qaldırılması
 - "Namus" və "abır-həya" kodifikasiyalarına ehtiyac edilməsi
 - Cənayətdən ayrılma vəziyyətində olan icmalın resurslara çıxış imkanlarının yaxşılaşdırılması

SƏVİYYƏ Yaxın ətrafda gündəlik qarışıqlı münasibətlər (Mikro səviyyə)

FAKTORLAR

- Həmyaşadılar/həmkarlar tərəfindən dəstəklənmə:**
- Qadın və qadınlar qarşı zorakılığın (QOOZ) tərəfindən dəstəklənərsə, maddi edilməsi və məhkəmələndirilməsi
- Stereotiplər:**
- Kişilərin qadınları üçün nələtim "normal" təsvirini təsvir etməsi
- Miflər:**
- QOOZ barədə dərinliklərin və yəni stereotiplərin mövcudluğu
- Bayanlar:**
- Qadınların bəyənlişsi və bəyənlişli təsvirini təsvir etməsi
- İnkımlar:**
- QOOZ-nin təvəllülünə imkın yaranan şəraitin olması
- Alıdad stress:**
- İşlək, sosial təəcrid amillərinin təzyiqləndirilməsi
- İstəklilik kodifikasiyaları:**
- QOOZ-üvəladlardan gələnlərin fərqliliyi

NƏZƏRDƏ TUTULAN SİYASƏT

- Aşağıdakı məqsədlər üçün yaxın ətraf səviyyəsində müdaxilələrə ehtiyac var:**
- Həmyaşadılar/həmkarların zorakılığa dəstəyinə ehtiyac
 - QOOZ-nin bəyənlişli hal olmadığını bəyənşadılar/həmkarlar arasında aktiv təbliğ etmək
 - Məarifləndirmə və məlumatlılığın artırılması yolu ilə gəndər stereotiplərini dəyişmək
 - QOOZ barədə miflərə ehtiyac
 - Bitim məktəblərdə və iş yerlərində qadın və qadınların cənayət təvəllülünə və hüquqi müdafiə vasitələrinin olmasını təmin etmək
 - Yoxsulluq içində yaşayan ailələrin, xüsusən qadınların və uşaqlarının resurslarına, təhsilə və yardımlarına çıxış imkanının yaxşılaşdırılması
 - Qadınlar qarşı münasibətin yenidən dəyərşəkiləşdirilməsi

SƏVİYYƏ Fərdi həyat tarixəsi (Ontogenetik səviyyə)

FAKTORLAR

- Kişi ezaqları:**
- Saxsın "əzli kişi" olduğunu sübut etməsi üçün qadınlarla cənayətə cənayətə münasibətlərinin onlara qarşı zorakılığa əsaslanmasını təəcrid etməsinin zəruriliyi
- Emosional və kognitiv stimullardan amillər:**
- Poroqofiyaya, spirtli içkilərə və narkotik vasitələrə aludəçilik
- Erkən travma:**
- Erkən yaşlarda alıdad zorakılığa məruz qalması, qadınların sulı istifadə edilməsi
- Zəruri qayğıın təmin etmək içindəndə olmayan ailələrdə təbriyə alınması**

NƏZƏRDƏ TUTULAN SİYASƏT

- Aşağıdakı məqsədlər üçün fərdi və alıdad səviyyəsində müdaxilələrə ehtiyac var:**
- Qadınların dəyərşəkiləşməyən dəyərşəkiləşməsi
 - Qadınların kişilərlə münasibətlərini özünəməxsus cənayətə dəstəklənən cənayətə məlumatın gəndər yoxsulluq halına yoxlan valideylər üçün proqramların artırılması
 - Təhsil və təvəllül cinsi ehtikam və əyri/etkimsiz təşviq etmək
 - Gəndərlin pornoqrafyanı təvəllül qıymatlandırılmasına şərait yaranmaq
 - Narkotik, vasitələrə və spirtli içkilərə aludəçiliyə qarşı mübarizə xidmətlərinin QOOZ heqaqlıda təmin etmək
 - Qadınların münasibətlərini məlumatlı olmasını təmin etmək
 - Pəşakəriyyə müəssisələrinin QOOZ haqqında əsəy-vədlər bəyənədə məlumatlı olmasını təmin etmək
 - Pəşakəriyyə məruz qalan uşaqlar üçün dəstəyi təmin etmək

Mənbə: "Qadınların qarşı zorakılığa son" (EVAW) koalisiyası (2011), "Fərqli bir dünya mümkündür: Qadınlarla və qızlarla qarşı zorakılığın qarşısını almaq üçün uzunmüddətli və məqsədyönlü fəaliyyətə çağırış", London: EVAW koalisiyası, səh. 18-19, http://www.endviolenceagainstwomen.org.uk/data/files/resources/19_a_differnt_world_is_possible_report_email_version.pdf.

şəkildə almaq üçün onları aradan qaldırmaq lazımdır.³ Bu model aradan qaldırılmalı olan faktorları, onların təsirinin harada özünü büruzə verməsindən asılı olaraq, dörd səviyyə üzrə müəyyən edir: cəmiyyət, təsisatlar, ailə/həmyaşıdlar və fərd.

Cəmiyyət səviyyəsində (*makro səviyyədə*) mövcud sosial strukturları aradan qaldırmaq üçün dövlət tərəfindən qabaqçılıq müdaxilələrə ehtiyac var. Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın daimiləşməsinə şərait yaradan yanaşmalarda dəyişikliklər təşviq edilə bilər və edilməlidir, məsələn, “maskulinlik” anlayışını nələrin təşkil etdiyi barədə pozitiv fikirlər təqdim etmək yolu ilə və mediada qadınlara qarşı zorakılığın təqdimatı və qadınların seksuallaşdırılmış yöndə təsvir edilməsi məsələlərini tənzimləməklə bunu etmək olar. Həmçinin qanunvericilik gücləndirilməli və səmərəli şəkildə icra edilməlidir ki, bunda da məqsəd təkcə təqsirkarları məsuliyyətə cəlb etmək deyil, həm də qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması və qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi yolu ilə qadınlar və kişilər arasında səlahiyyət münasibətlərini balanslaşdırmaqdır.⁴

Bu yüksək səviyyəli müdaxilədən bir pillə aşağıda, qadınların itaətkar davranışlarına dair mövcud norma və dəyərləri dəyişdirmək üçün institusional səviyyədə (*mezo səviyyədə*) tədbirlər görülməlidir. Siyasət hazırlanarkən nəzərə alınmalıdır ki, kişilərin qadınlar üzərində üstünlük “hüququna” malik olduğu barədə uzun müddət hökm sürən əqidələr, bəzi icmalarda mövcud olan “namus kodekləri”, təhsildə və məşğulluqda gender əsaslı “ayrı-seçkilik” və qurumların qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın bütün növlərinə münasibətdə sanksiyalar tətbiq edə bilməməsi nəticəsində geniş yayılmış cəzasızlıq durumu aradan qaldırılmalıdır.

Növbəti səviyyədə – ailə və (və ya) həmyaşıdlar səviyyəsində (*mikro səviyyədə*) ailə və ya yaş qrupu strukturu kontekstində zorakılığa səbəb olan faktorlar yer alır. Bu səviyyədə ümumi sosial normalar gözlənilən və ya cəmiyyət tərəfindən bəyənilən praktikalara, yəni ailələrin daxilində və yaxud da, məsələn, yeniyetmə həmyaşıdlar arasında mövcud olan tarixi və mədəni gender stereotiplərinə çevrilir ki, bunlar da antisosial davranışları və (və ya) fiziki və cinsi aqressivliyi

3. Hagemann-Vayt K. və başqaları (2010), *Qadınlara qarşı zorakılığın, uşaqlara qarşı zorakılığın və seksual oriyentasiya zəminində zorakılığın törədilməsinə təsir göstərən faktorlar – Çoxsəviyyəli interaktiv model* (gender əsaslı zorakılıq və uşaqlara qarşı zorakılıq haqqında milli qanunvericiliyin standartlaşdırılması üçün imkanların, fürsətlərin və tələbatların qiymətləndirilməsinin əsaslandırılması məqsədilə Avropa Komissiyası üçün aparılmış araşdırmanın tərkib hissəsi olaraq hazırlanmışdır), Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq; Kelli L. Və Lovett C. (2012), *Gender bərabərliyinə dair qabaqcıl təcrübələrin mübadiləsi: Qadınlar və qızlar barəsində zorakılığa qarşı mübarizə üçün məlumatlılığın artırılması fəaliyyəti* (müzakirə sənədi), Birləşmiş Krallıq, Avropa Komissiyası (Ədliyyə), sayt: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/exchange_of_good_practice_uk/uk_discussion_paper_uk_2012_en.pdf.

4. Eyni mənbəyə bax.

dəstəkləyir. Kişiləri və oğlanları effektiv şəkildə əhatə edən, məsələn, onları gənclər qrupları ilə iş, idman və ya digər icma əsaslı fəaliyyətə cəlb edən siyasət və praktika mövcud gender əsaslı stereotipləri şübhə altına almaqla sosial normaların dəyişdirilməsinə və yaxud potensial və ya həssas durumda olan qurbanları hədəf alan praktika üçün “mükafatların” və ya “imkanların” aradan qaldırılmasına şərait yarada bilər.

Fərdi (*ontogenetik*) səviyyə (və ya fərdi həyat tarixçəsi) fərdlərin zorakılığa meyilliyinə şərait yaradan xüsusiyyətlərini əks etdirir və pis tərbiyənin və həyatın erkən dövründə ailədə zorakılığın, məsələn, “kişi mənliyindən” doğan təcavüzkarlığın və ya “pis rəftarı stimullaşdıran” amillərin (narkotik vasitələr, alkoqol) təsirlərinə məruz qalma kimi faktorları nəzərdə tutur ki, bunlar da qadınlara qarşı zorakılığa şərait yaradır. Bu səviyyədə zorakılığın qarşısının alınması tədbirləri hüquqpozanlar üçün tərbiyəvi və müalicəvi müdaxilələri, pis rəftara və ya valideynləri tərəfindən məişət zorakılığına məruz qalan uşaqlarla mütəxəssis işini, valideynlər üçün qabaqlayıcı maarifləndirmə proqramlarını və zərərli maddələrin istifadəsini azaltmağa yönələn müdaxilələri özündə ehtiva etməlidir. Bu səviyyədə gender əsaslı zorakılığa məruz qalan qadınlara ünvanlı dəstək göstərmək vacibdir.

Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə görülmüş qabaqlayıcı tədbirlərin ümumi icmalı

Üzv dövlətlərdə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması tədbirləri əsasən məlumatlılığın artırılması, təhsil, təlim və icmadaxili müdaxilə proqramları formasında həyata keçirilir. Məişət zorakılığına qarşı milli zorakılıq kampaniyaları geniş yayılmışdır və adətən dövlət qurumları və qeyri-hökumət təşkilatları (QHT) tərəfindən birgə həyata keçirilir ki, bu da dövlət dəstəyinin gücünü qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq sahəsində mütəxəssis bilikləri və təcrübələri ilə birləşdirməyə imkan verir. Kampaniya keçirmək metodlarında son tendensiyalar miqrant qadınlar, qara dərililəri qrupları və etnik azlıq qrupları və məişət zorakılığına məruz qalan əlil qadınlar kimi xüsusilə həssas durumda olan hədəf qruplarının ehtiyaclarını qarşılamaq üçün xüsusi hazırlanmış internet saytlarının və məlumat materiallarının istifadəsinə əhatə edir. Yalnız az sayda kampaniyalar lezbiyan, qey, biseksual və transgender (LGBT) qruplarına qarşı yanaşmalara etiraz etməyə yönəlmişdir.⁵ Qadınlara qarşı cinsi zorakılığa gəldikdə, az sayda üzv dövlət məlumatlılığın artırılması kampaniyalarını və ya peşə təhsili proqramları həyata keçirmişdir. Üzv dövlətlər arasın-

5. Avropa Gender Bərabərliyi İnstitutu (EIGE) (2013), “Məişət zorakılığı sahəsində tədbirlər üçün metodlar, alətlər və qabaqcıl təcrübələr toplusu (Pekin Fəaliyyət Platformasının D bölməsi)” ilə bağlı araşdırma – Məlumatlılığın artırılması; sayt: <http://eige.europa.eu/sites/default/files/EIGE-DOMESTIC-VIOLENCE-AWARENESS-RAISING.pdf>.

da qurbanlar və cinsi zorakılıq məsələləri ilə məşğul olan mütəxəssislər üçün ixtisaslaşmış xidmətlərin və materialların təqdim edilməsində əhəmiyyətli fərqlər vardır.⁶ Bütün Avropa regionunda məlumatlılığın artırılması üzrə kampaniyalar və digər fəaliyyət əsasən cinsi tərəf-müqabil tərəfindən törədilən zorakılığa və ya məişət zorakılığına aid olub.

Əksər üzv dövlətlər uşaqların, müəllimlərin, gənclərin və icmaların⁷ maarifləndirilməsi üçün proqramlar və fəaliyyət həyata keçirir və bütün müvafiq qurumlar (məhkəmə, polis, praktik hüquqşünaslar, təhsil işçiləri, sosial və səhiyyə xidməti mütəxəssisləri) arasında təlim təşəbbüsləri həyata keçirirlər. Bunların məqsədi mütəxəssislərin qadınlara qarşı bütün zorakılıq formaları barədə məlumatlılığını, problemə uyğun reaksiya vermək bacarıqlarını artırmaqdan və (və ya) icma və ya qurum daxilində biliklərin ötürülməsini təşviq etməyə yönələn kaskad formasında təlimlərin keçirilməsindən ibarətdir.⁸

Dəlillər bazası

Ümumiyyətlə qabaqlayıcı tədbirlər barədə faktların qiymətləndirilməsinin aparılmaması səbəbindən qabaqlayıcı tədbirlərə dair faktoloji bazanın formalaşması ilkin mərhələlərdədir. Tədqiqatlar nöqtəyi-nəzərindən, gender bərabərliyinin təşviqinə və cinsi tərəf-müqabilin zorakılığının qarşısının alınmasına yönələn proqramların effektivliyini real surətdə yalnız konkret tədqiqat proqramlarının, məsələn, nəzarət altında aparılan təsadüfi sınaqların və ya kvazi-eksperimental proqramların istifadəsi vasitəsilə nümayiş etdirmək olar. Mövcud dəlillərin əksəriyyəti, bir qayda olaraq, proqramların nəzəri mülahizələr və ya bəlli risk faktorları əsasında müəyyən edilən effektivlik potensialına əsaslanır, baxmayaraq ki, həmin mülahizələri və ya faktorları təsdiqləyən dəlillər az olur və ya ümumiyyətlə olmur.⁹ Lakin dəlillərin olmaması

6. EIGE (2012), *Al-də qadınlara qarşı cinsi zorakılıqla bağlı mövcud məlumat və resursların müəyyən-ləşdirilməsi və əks etdirilməsi üçün araşdırma*, Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq.

7. <http://eige.europa.eu/content/domestic-violence>.

8. Avropa Şurası (2014), "Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə "Qadınların zorakılıqdan müdafiəsi" haqqında Rec(2002)5 sayılı Tövsiyənin icrasının monitorinqinin dördüncü mərhələsinin nəticələrinə dair analitik araşdırma", sayt: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/Docs/Analytical%20Study%20ENG.pdf>; EIGE (2013), "Məişət zorakılığı sahəsində tədbirlər üçün metodlar, alətlər və qabaqcıl təcrübələr toplusu (Pekin Fəaliyyət Platformasının D bölməsi)" ilə bağlı araşdırma – Təlim; sayt: <http://eige.europa.eu/sites/default/files/EIGE-GOOD-PRACTICES-TRAINING-Domestic-Violence.pdf>.

9. Daha ətrafı bir müzakirə üçün bax: Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı / London Gigiyena və Tropik Təbabət Məktəbi (2010), *Qadınlara qarşı cinsi tərəf-müqabilin zorakılığının və cinsi zorakılığın qarşısının alınması: tədbir görülməsi və sübut toplanması*, ÜST, Cenevrə, xüsusən 36 və 70-75-ci səhifələrə bax.

tədqiqatların olmamasının sübutu kimi qəbul edilməməlidir¹⁰ və proqramları hazırlayanlara tövsiyə olunur ki, proqramlar həyata keçirilmiş qabaqleyici tədbirlərin “ümidverici” hesab edilən nəticələrinə və onlardan çıxarılan dərslərə əsaslanın, yəni praktiki olaraq:

- ▶ gender amilinə və insan hüquqlarına əsaslanan yanaşmada istifadə edilsin;
- ▶ lokal səviyyədə faktoloji baza təmin edilsin;
- ▶ tədbirlər davamlı olsun və təkrarlanması mümkün olsun;
- ▶ cəmiyyətin təcrid olunmuş təbəqələrinə şərait yaratsın;
- ▶ icmanın iştirakı təmin edilsin;
- ▶ tərəfdaşlıq münasibətləri qurulsun.¹¹

Bu sənəd İstanbul Konvensiyasının tələblərinə uyğun olaraq qabaqleyici tədbirlərin planlaşdırılması üçün praktik məsləhətlərin təqdim edilməsi məqsədi ilə hazırlanıb və qiymətləndirilmiş təcrübələrdən, eləcə də 12-ci maddədə nəzərdə tutulan öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün “ümidverici” hesab edilən təcrübələrdən irəli gələn faktlara əsaslanır.

10. Hayze L. (2011), “Cinsi tərəf-müqabilin zorakılığının qarşısını necə almaq olar? Faktların icmalı”, sayt: http://strive.lshtm.ac.uk/system/files/attachments/Heise%20Partner%20Violence%20evidence%20overview_0.pdf.

11. Kelly L. və Lovett C. (2012), yuxarıdakı mənbə (3-cü mətnaltı qeyd).

12-ci maddədə nəzərdə tutulan öhdəliklərin yerinə yetirilməsi

■ Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın aradan qaldırılması üçün sistem xarakterli dəyişikliyə nail olmaqdan ötrü müxtəlif səviyyələrdə bir sıra qabaqlayıcı tədbirlər birgə tətbiq edilməlidir. Üzv dövlətlərdə gender stereotiplərinə əsaslanan sosial normaların şübhə altına alınması yolu ilə və qadınların və qızların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi üçün zəruri sayılan daha geniş miqyaslı səylərə kişilərin və oğlanların cəlb edilməsi vasitəsilə qadınlarla kişilərin bərabərliyi sahəsində vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına yönələn tədbirlər görülür. Aşağıda bunun necə edilməli olduğunu göstərən nümunələr verilir. Məqsəd bu sahədə siyasəti hazırlayan və İstanbul Konvensiyasının 12-ci maddəsinin müddəalarını yerinə yetirmək istəyən şəxslərə təlimatlar təklif etməkdir.

Gender stereotiplərinin şübhə altına alınması

“Stereotiplər yaratmaq insan təbiətinin bir hissəsidir. Bu elə bir üsuldur ki, onun vasitəsilə biz qismən ətraf aləmin dərkini sadələşdirmək üçün fərdləri çox zaman qeyri-şüuri olaraq müəyyən növlərə və ya qruplara bölürük”.¹² Stereotiplər həm deskriptiv (müəyyən bir qrupun bütün üzvlərini fərdi müxtəlifliklərindən asılı olmayaraq eyni xüsusiyyətlərə malik qrup kimi qəbul etmək), həm də preskriptiv (“məqbul” sayılan davranışın parametrlərini müəyyən etmək) ola bilər. Gender stereotipləri qadınlar və kişilər haqqında mifləri “həqiqət” kimi təsbit edərək daimiləşdirir. Məsələn, bir çox cəmiyyətlərdə və mədəniyyətlərdə hesab edilir ki, qadınlar kişilərdən daha “emosional” və daha az rasionaldır və bunun nəticəsi olaraq onlara daha az etibar etmək və daha az etimad göstərmək olar. Belə anlayışlar çox zaman qadınlar bərabərliyi tarixi və müasir ayrı-seçkilik (patriarxal) münasibətlərini və qavrayışlarını əks etdirir. Bu cür yanaşmalar çox vaxt mədəni, dini və ənənəvi dəyərlərdən qaynaqlanırlar.

12. Kuk R. və Kuzak S. (2010), *Gender stereotipləri: transmilli hüquqi perspektivlər*, Pensilvaniya Universitetinin nəşriyyatı, Filadelfiya, səh. 1.

Stereotiplər istər ümumən, istərsə də konkret hallarda qadınları alçaltmaq və tabe etmək üçün vasitə olaraq istifadə edildikdə problemlər yaradır.

Qadınların və kişilərin sosial və mədəni amillərə əsaslanan münasibət və davranışlarını dəyişməyə yönələn səylərin əsasını gender stereotiplərini effektiv şəkildə şübhə altına alan tədbirlər təşkil etməlidir. Buna müxtəlif səviyyələrdə bir sıra tədbirlər vasitəsilə şərait yaratmaq olar ki, bunların da sırasına ayrı-seçkilik əleyhinə yönələn qanunvericiliyin qəbulu, qabaqçılıq tədbir strategiyalarının hazırlanması, ictimaiyyətin məlumatlılığının artırılması kampaniyaları, media təşkilatları ilə əməkdaşlıq, təhsil sektorunun prosesə cəlb edilməsi, eləcə də neqativ gender stereotiplərinin və onların doğurduğu zərərli praktikanın xüsusilə dərin kök saldığı əhali qrupları üçün icma səviyyəsində proqramların hazırlanması daxildir. Bunun praktikada necə edilə biləcəyi aşağıda izah edilir, daha sonra qabaqcıl təcrübələrin seçmə nümunələri verilir.

Qanunvericilik və siyasətdə islahat

Qanunvericilikdə, siyasətdə və praktikada gender stereotiplərinin istər şüurlu, istərsə də qeyri-şüurlu istifadəsi qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyi gücləndirə və daimiləşdirə bilər.¹³ Bu səbəbdən, gender bərabərliyinə nail olmağa və qadınlara qarşı zorakılığın qarşısını almağa yönələn sosial normaların və dəyərlərin möhkəmləndirilməsində siyasət tədbirlərinin rolunu müəyyənləşdirmək vacibdir. Qanunvericilik və siyasət prosesləri gender stereotiplərindən və ayrı-seçkilik xarakterli ifadə və anlayışlardan azad olmalıdır. Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasına yönələn səylərin strateji və əhatəli şəkildə hazırlanmasını və həyata keçirilməsini təmin edən siyasət hazırlanmalıdır.

Qadınlar barəsində zorakılığa qarşı mübarizədə hərtərəfli və gender amilinə əsaslanan hüquqi yanaşmanın nümunəsi dövlət və özəl sektoru əhatə edən çoxsaylı profilaktik tədbirləri özündə birləşdirən “Gender zorakılığına qarşı kompleks müdafiə tədbirləri haqqında” İspaniya aktıdır. Gender zorakılığına qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq miqyasda qabaqcıl təcrübələr nümunəsi kimi tanınan İspaniyanın hüquq sistemi məişət zorakılığına, cinsi qısnamaya və cinsi zorakılığa qarşı mübarizədə dünyada ən qabaqcıl sistemlərdən biri sayılır.

13. Eyni mənbə.

İspaniya

■ Gender zorakılığına qarşı kompleks müdafiə tədbirləri haqqında 1/2004 nömrəli akt

Müdaxilə: Qanunvericilik bazasının məqsədi məişət zorakılığının qarşısını almaq, təqsirkarları cəzalandırmaq və belə halların kökünü kəsmək, eləcə də vətəndaşlığından və hüquqi vəziyyətindən asılı olmayaraq İspaniyada bu cür zorakılığa məruz qalan bütün qadınların hüquqlarını təmin etməkdir. Qanunda gender əsaslı yanaşmadan istifadə edilir ki, bunda da məqsəd qadınları və kişiləri həqiqi bərabərliyə yaxınlaşdırmaq üçün qadınlarla kişilərin sosiallaşmasının ənənəvi, fərqli üsulunun mövcudluğunun etiraf edilməsini və onunla mübarizə aparılmasını təmin etməkdir. Qanunda müəyyən edilmiş tədbirlər arasında məlumatlılığın artırılması və formal təhsil sahəsində müdaxilələr, habelə qadınların kişilərlə bərabərliyinə və ləyaqətinə hörmətin möhkəmləndirilməsi səyləri yer alır. Məqsəd qadınların mədəni ənənələrə görə subordinasiyasını və dəyərsizləşdirilməsini aradan qaldırmaqla qadınlara qarşı zorakılığa şərait yaradan ənənəvi yanaşmalarda dəyişiklikləri təşviq etməkdir.

Nəticələr: Qiymətləndirmələr göstərir ki, qanunun tətbiq edilməsi cinayət ədliyyəsi sisteminə inamın artması ilə yanaşı, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq barədə ictimaiyyətin daha çox məlumatlı olmasına və bu hallara tənqidi yanaşmasına gətirib çıxarmışdır. Mütəxəssislərə təhsil verilməsi və məqsədyönlü təlim keçilməsi, iş yerində zorakılıqdan zərər çəkənlərə sosial rifah yardımının göstərilməsi və hüquqlarının genişləndirilməsi – bütün bunlar bu problem barədə cəmiyyətin məlumatlılığının artmasına, zorakılığa əsaslanan münasibətləri kəsə bilmələri üçün qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsinə, zorakılıq barəsində qurbanın yaxın adamları da daxil olmaqla üçüncü şəxslərin məlumat verməsi hallarının artmasına və gender əsaslı zorakılığın fərdi və ya özəl bir məsələ kimi deyil, ümumi və sosial problem kimi başa düşülməsinə şərait yaratmışdır.

Çıxarılmış dərslər: Dövlətlər yeni hüquqi tədbirlərin sürətli və hərtərəfli şəkildə həyata keçirilməsi üçün institusional potensialın mövcudluğunu təmin etməlidirlər. Daha geniş təsirin təmin edilməsi üçün yeni qanunlar cəmiyyətdə mövcud olan, qadınlara qarşı zorakılığa bəraət qazandıran yanaşmaların xüsusi olaraq dəyişdirilməsinə yönələn təhsil, təlim və məlumatlılığın artırılması kimi tədbirlərlə eyni vaxtda tətbiq edilməlidir. Onların uğurlu icrası müvafiq qurumların (o cümlədən cinayət ədliyyəsi orqanlarının, həmkarlar ittifaqlarının, səhiyyə və təhsil qurumlarının və mütəxəssis yardımçı xidmətlərinin) yeni müddəaları necə qəbul və təbliğ etməsindən asılı olacaqdır. Həmçinin mümkün ziddiyyətləri və əks təsirləri aradan qaldırmaq üçün diqqətli olmaq lazımdır (Bodelon, 2012).

Bu yanaşma zorakılığın qarşısının alınması işinə necə yarayır: Bu İspaniya qanunundakı müddəalar bir sıra səviyyələrdə gender əsaslı zorakılığın törədilməsi yollarını kəsməyə xidmət edir. Qanun gender əsaslı zorakılıq qurbanlarının hüquqlarını təmin etmək və genişləndirmək üçün əhəmiyyətli sayda cinayət-hüquqi və mülki-hüquqi normaları nəzərdə tutur. O, cinayətin ağırlığını əks etdirir, belə ki, hüquqpozanın emosional münasibətlərdə olduğu qadın tərəf-müqabilinə qarşı zorakılığı məhkəmə işlərində təqsiri ağırlaşdıran hal kimi qəbul edilir.¹⁴ İnstitusional səviyyədə bütün müvafiq qurumların mütəxəssisləri üçün təhsil və təlimin təşkili onların gender əsaslı zorakılığı intim münasibətlərin olmadığı analoji cinayətlərdən daha ağır əməl kimi qəbul etmələrinə kömək edir və sanksiyalar tətbiq etmək bacarıqlarını artırır ki, bununla da hüquqi tədbir və ya siyasətlərin mövcudluğuna baxmayaraq belə hallarda baş verə biləcək hər hansı ayrı-seçkilik və hərəkətsizlik aradan qalxmış olur.

Qabaqlayıcı tədbirlər təcrid olunmuş halda deyil, qadınlar barəsində zorakılığa qarşı yönələn daha geniş, hərtərəfli tədbirlərin tərkib hissəsi qismində həyata keçirildikdə daha yaxşı nəticələr verir. "BMT-Qadınlar" strukturunun "Qadınlar barəsində zorakılığa qarşı milli fəaliyyət planlarına dair rəhbər vəsaiti"¹⁵ndə (2012)¹⁵ tövsiyə olunur ki, qabaqlayıcı tədbirlər qadınlar barəsində zorakılığa qarşı milli fəaliyyət planlarına daxil edilsin. İstanbul Konvensiyasında üzv dövlətlərə "kompleks siyasət" qəbul etmələri barədə çağırış edilir və qeyd edilir ki, bu, "zorakılığın bütün formalarının qarşısını almaq və onunla mübarizə aparmaq üçün bütün müvafiq tədbirləri özündə əks etdirən dövlət miqyasında səmərəli, hərtərəfli və əlaqələndirilmiş siyasət" olmalıdır. Konvensiya bu siyasətlərin milli fəaliyyət planı və ya strategiyası kimi bir və ya bir neçə siyasət sənədində təsbit ediləcəyinə qərar verməyi tərəflərin öhdəsinə buraxır.

"Qadınların zorakılıqdan müdafiəsi haqqında" Avropa Şurasının Rec(2002)5 sayılı tövsiyəsinin icrasına dair son məlumatlar göstərir ki, qadınlar barəsində zorakılığa qarşı hərtərəfli milli siyasətin hazırlanması üçün milli fəaliyyət planının və ya milli strategiyanın seçilməsində müəyyən bir tendensiya mövcuddur. Sorğu anketinə cavab verən Avropa Şurasının 46 üzv dövləti arasında 21-inin ümumi bir milli fəaliyyət planında və ya milli strategiyada əks olunmuş hərtərəfli siyasəti vardır. Bir sıra digər üzv dövlətlərdə isə bu siyasət hər birinin müxtəlif hədəfləri olan bir neçə milli fəaliyyət planında və ya milli strategiyada öz əksini tapmışdır.¹⁶ Belə görünür ki, milli siyasətlərin əhatəli-

14. Albarrasin D. (2005), *Gender əsaslı zorakılığa dair yeni qanunun iş yerlərinə təsiri var*, sayt: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2005/01/feature/es0501105f.htm>.

15. <http://www.unwomen.org/ru/digital-library/publications/2012/7/handbook-for-national-action-plans-on-violence-against-women>.

16. Avropa Şurası (2014), yuxarıdakı mənbə, səh. 11. (8-ci mətnaltı qeyd).

liyi genişlənməmişdir. Bu o deməkdir ki, Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə milli siyasətin hədəfə aldığı qadınlara qarşı zorakılıq formalarının sayı artmışdır. Baxmayaraq ki, bu, üzv dövlətlərdə daha çox kompleks siyasətlərə meyllilik tendensiyasının olduğunu göstərən hal sayıla bilər, qabaqlayıcı tədbirlərin bu cür kompleks siyasətlərə nə dərəcədə daxil edildiyini təqdim edilən məlumatlar əsasında qiymətləndirmək mümkün deyil.

Qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının qarşısının alınmasının həqiqətən bu sahədəki milli siyasətin ayrılmaz hissəsini təşkil etməsini təmin etmək vacibdir. Bundan əlavə, qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının qarşısının alınmasına yönələn siyasət tədbirləri bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan cəmiyyət, təsisatlar, ailə, həmyaşıdlar və fərdlər səviyyəsində münasibətləri və praktikanı dəyişdirmək işini yerinə yetirməlidir. Onlar həmçinin məlumatlılığın artırılması, təhsil, kampaniyalara kişilərin və oğlanların, medianın, özəl sektorun cəlb olunması və qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi sahələrində də işləri təmin etməlidir. Məsələn, Qadınlar barəsində zorakılığa, namus naminə zorakılığa və qısnamağa və eyni cinsli fərdlərin münasibətlərində zorakılığa qarşı mübarizə üzrə İsveçin Fəaliyyət Planı (2007-2010) dövlət qurumları, bələdiyyələr və QHT-lər də daxil olmaqla bütün müvafiq tərəflərin iştirakı ilə kompleks tədbirləri özündə ehtiva etmiş və qabaqlayıcı tədbirlərin daha çox önə çəkildiyi altı konkret tədbirlər sahəsini əhatə etmişdir. Digər tərəfdən, hərtərəfli strategiyaların səmərəliliyinin təmin edilməsi çətin vəzifə ola bilər. 2012-ci ilin aprelində İsveç hökuməti qadınların yaxın münasibətlərdə olduğu şəxslər tərəfindən zorakılığa məruz qalmasının qarşısının alınmasında və belə hallarla mübarizədə iştirak edən müvafiq qurumları, bələdiyyələri, dairə şuralarını və vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarını bir araya gətirmək və dəstəkləmək üçün məişət zorakılığı üzrə koordinator təyin etmişdir.¹⁷

Kampaniyalar

İctimaiyyətin məlumatlılığının artırılmasına yönələn kampaniyalar qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasında mərkəzi yer tutan və uzun müddətdən bəri istifadə edilən vasitədir və o, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığı daimiləşdirən stereotiplərin şübhə altına alınmasında təsirli tədbir ola və zorakılığa aparan yolları kəsmək üçün müxtəlif səviyyələrdə istifadə edilə bilər.

17. Sandell K. (2013), *Kişilərin qadınlara qarşı zorakılığı ilə mübarizə sahəsində İsveçin tədbirləri*, səh. 4. "Gender bərabərliyi sahəsində qabaqcıl təcrübələrin mübadiləsi: Qadınlar barəsində zorakılığa qarşı mübarizə tədbirləri" mövzusunda keçirilmiş konfransda təqdim edilmiş şərhlərə dair sənəd, Madrid, 16-17 aprel 2013-cü il, sayt: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/exchange_of_good_practice_es/se_comments_paper_en.pdf.

Cəmiyyət səviyyəsində bu kampaniyalar cəmiyyətə belə bir güclü ismarıcın çatdırılmasında səmərəli üsul ola bilər ki, qadınlara qarşı gender əsaslı istənilən zorakılıq forması insan hüquqlarının pozuntusudur və belə hallara, o cümlədən çox zaman mədəniyyət, din və “namus” anlayışları ilə əsaslandırılan zərərli təcrübələrə, məsələn, qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılmasına və ya məcburi nikahlara tolerantlıqla yanaşılmamalıdır.

İnstitusional səviyyədə bu kampaniyalar qabaqleyici tədbirlər üçün istər dövlət sektoru, istərsə də özəl sektorun səfərbər olmasında istifadə edilə bilər. Məsələn, bu kampaniyalara işəgötürənlərin birlikləri və ya həmkarlar ittifaqları cəlb edilə bilər.

İcma səviyyəsində bu kampaniyalar qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığı sağlamlıq və insan hüquqları problemi kimi təqdim etməli və onun aradan qaldırılmasının faydalarını cəmiyyətə nümayiş etdirməlidir. Kampaniyalar cəmiyyət üzvlərinin qadınlara qarşı zorakılığın qarşısını almaq üçün birlikdə necə çalışa biləcəyinə dair praktik həll yolları təklif etməlidir. Məsələn, icmaları analar, bacılar, həyat yoldaşları və ya qızları üçün daha güvənli ailə mühiti hazırlamağa təşviq etmək belə yollardan biri ola bilər.

Fərdi səviyyədə kampaniyalar qadınlara təhlükəsizlik məsələləri barədə ismarıqların çatdırılması, qurbanlara hüquqları və mövcud qanunlar barədə, eləcə də qurbanlar və hüquqpozanlar üçün mövcud xidmətlər haqqında məlumat verilməsi üçün istifadə edilə bilər. Ənənəvi olaraq, bir çox zorlama və cinsi zorakılıq aktlarının qarşısının alınması təşəbbüslərinin ünvanlandığı qadınlara xüsusi olaraq “təhlükəsiz durumda olmaq” üçün nə etməli olduqları barədə məsləhətlər verilir. Amma qadınlara necə “davranmalı olduqlarını” izah edən bu cür kampaniyalar adətən zorlama və cinsi zorakılıq aktlarının cəmiyyətin qaçılmaz xüsusiyyəti olduğunu göstərir və məsuliyyəti hüquqpozanın üzərinə qoymaq əvəzinə qadınların hərəkətlərinə yönəldir ki, bu da faktiki olaraq problemlə yanaşmaları şübhə altına almaqdansa möhkəmləndirə bilər. Buna görə də, kampaniyalarda diqqət qadınların “riskli” davranışlarına deyil, təcavüzkar kişilərin davranışlarına yönəldilməli və həmçinin cinsi zorakılığa kişi seksuallığının normativ aspekti kimi bəraət qazandıran mədəni inancları yönəldilməlidir.

Kampaniyalar həm də münasibətlərdə zorakılığın, pis rəftarın və nəzarətedici davranışın qəbul edilən olması barədə kişilərin baxışlarına etiraz etməyə yönəlməlidir. Mənfi davranışın müsbət alternativlərini təbliğ və təşviq etmək üçün tarixən ictimai səhiyyə kampaniyalarında istifadə olunan sosial marketing yanaşması hədəf auditoriyanın davranışlarını başa düşməyə və həmin auditoriyanı kampaniyanın hazırlanması prosesinə cəlb etməyə yönəlir. Bu

yanaşma qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığı məqbul sayan neqativ münasibət və davranışların dəyişdirilməsi üçün uyğunlaşdırılmışdır. Məsələn, cinslərin roluna dair stereotipləri şübhə altına almağa və bu cür davranışa ənənəvi kişilik mövqeyindən bəraət qazandıran baxışlara etiraz etməyə yönələn kampaniyalar buna misal ola bilər.¹⁸ Zorlamaya və məişət zorakılığına qarşı mübarizə üçün aparılan və sosial marketing yanaşmasından istifadə edən kampaniyalar təcavüzkar davranış və münasibətlərlə bağlı faktiki və düşünülmən normalar arasında uyğunsuzluğu kişilərin dərk etməsinə kömək edə bilər. 2010-cu ildə Birləşmiş Krallıq hökuməti tərəfindən “Bu, zorakılıqdır” kampaniyası¹⁹ başlandı ki, bunda da məqsəd internetdə, kinoteatrlarda və milli televiziya kanallarında yayımlanan bir sıra qısametrajlı filmlər vasitəsilə yeniyetmələri zorakılığın, pis rəftarın və nəzarətedici davranışın qəbul edilən olduğu barədə düşüncələrini yenidən nəzərdən keçirməyə təşviq etmək idi. Kişi cinsinə mənsub gənclərin kampaniyaya reaksiyasını araşdırarkən müəyyən edildi ki, onlar belə halları cinsiyyətçilik hesab edirlər, onların az qismi isə cinsiyyətçiliyin daha geniş mənada kişi cinsinə mənsub gənclərə qarşı ayrı-seçkiliyin təzahürü olduğunu düşünürlər. Beləliklə, bu kampaniyadan çıxarılan dərslər belə düşünməyə əsas verir ki, kampaniyanın ismarıcının mənasının həmin ismarıcın “ünvanlandığı” şəxslər tərəfindən necə və harada qəbul edilə və ya yenidən ifadə oluna biləcəyinə diqqət yetirilməlidir ki, mümkün “bumeranq effektindən”, “yəni ismarıcın nəzərdə tutulandan əks nəticə verməsindən qaçmaq mümkün olsun”.²⁰

Qabaqlayıcı tədbirlərin səmərəli olması üçün kampaniyalar sadəcə məlumatlılığın artırılması ilə məhdudlaşmamalıdır. Mifləri dağıtmaq, debatları stimullaşdırmaq və qurbanların təqsirləndirilməsi ənənəsinə və digər hallara cəmiyyətin münasibətini dəyişmək məqsədilə cəmiyyətdəki konkret qruplara konkret profilaktik ismarıqların çatdırılmasına diqqət yetirilməlidir.

Kampaniyalar aparılarkən qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın İstanbul Konvensiyasının 3-cü maddəsində müəyyən edilmiş dəqiq və dolğun anlayışı rəhbər tutulmalı, faktlara əsaslanmalı və konkret qruplara konkret qabaqlayıcı tədbirlər barədə ismarıqlar ünvanlanmalıdır. Onlar gənclərə (yaxın münasibət çərçivəsində zorakılıq), gənc qadınlara (müəyyən situasiyalarda təhlükəsizliklə bağlı məsləhət vermə təşəbbüsləri), qurbanlara (onların hüquqları və mövcud xidmətlərlə əlaqədar), hüquqpozanlara (davranışlarını dəyişmək üçün yardım

18. Stenli N. və başqaları (2009), *Kişi söhbəti: Məişət zorakılığına dair Hallın sosial marketing təşəbbüsü çərçivəsində məlumatlar əldə etmək üçün araşdırma*, Mərkəzi Lankaşir Universiteti, Sosial İşlər Məktəbi.

19. <http://thisisabuse.direct.gov.uk>.

20. Qadd D. və başqaları (2014), “Bu, zorakılıqdır, ... yoxsa yox?” “Məişət zorakılığını törədənlərin məişət zorakılığına qarşı reklama reaksiyası”, *“Crime, Media, Culture”* jurnalı, № 10, Aprel 2014-cü il, səh.3-22.

təklif etmək) və ya bütövlükdə cəmiyyətə (məlumatlılığı artırmaq və konkret zorakılıq formalarına yanaşmalara etiraz etmək üçün) və yaxud özəl sektora ünvanlana bilər.

Kampaniya fəaliyyətinin səmərəli olması üçün kampaniyanın ismarıclarını hazırlayarkən hədəf auditoriyanın davranışlarını anlamağa çalışmaq lazımdır. Buna görə də, kampaniyanın hazırlanmasında, həyata keçirilməsində və qiymətləndirilməsində hədəf auditoriyanın nümayəndələri iştirak etməlidir.²¹

Xorvatiya

■ Susmaq qızıl deyil – Milli media və maarifləndirmə kampaniyası (yanvar 2007-avqust 2008)²²

Müdaxilə: Təhsil, Məsləhət və Tədqiqat Mərkəzi (CESI) və Açıq Media Qrupu (AMQ) tərəfindən həyata keçirilmiş kampaniyanın məqsədi gender stereotipləri və gender əsaslı zorakılığın səbəbləri barədə məlumatlılığı artırmaq və gənclərin münasibət və davranışlarında gender bərabərliyi dəyərlərini təbliğ etmək idi. Nəzərdə tutulan fəaliyyətə bunlar daxil idi: faktlara əsaslanan media kampaniyasının keçirilməsi, gənclərlə daha səmərəli işləməkdən ötrü müəllimlər üçün təhsil və təlimin təşkili; gənclərlə kreativ seminarların keçirilməsi və dövlət siyasətini dəyişməyə yönələn ictimai təşviqat. Faktlara əsaslanan media kampaniyası çərçivəsində fəaliyyət məişət zorakılığı, yaxın münasibət çərçivəsində zorlama və insan alveri mövzularında dörd kiçik telesüjetdən ibarət idi və dördüncü telesüjetdə bunların hər üçün eyni kökə malik olduğu və gender əsaslı olduğu etdirilirdi. Telesüjetlər “Xorvatiya Televiziyası”nda (ictimai televiziya kanalı) və “RTL Xorvatiya” kanalında (milli kommersiya televiziyası) yayımlandı və hər iki kanalda bu telesüjetlər üçün pulsuz efir vaxtı ayrıldı.

Nəticələr: Kampaniyanın əyaniliyinin təmin edilməsi daha geniş ictimaiyyət arasında gender əsaslı zorakılıq haqqında və onun qarşısının alınmasının vacibliyi barədə məlumatlılığın artmasına və bu problemin dərkinə kömək etdi.

21. Qadınlara qarşı zorakılıq kampaniyalarını necə hazırlamaq barədə daha ətraflı məlumat üçün dərci gözlənilən bu mənbəyə bax: Avropa Şurası (2014), *Qadınlara qarşı zorakılıq barədə məlumatlılığın artırılması: İstanbul Konvensiyasının 13-cü maddəsi* (Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurası Konvensiyasına dair sənədlər toplusunun tərkib hissəsi), Avropa Şurası, Strasburq.

22. Kampaniya barəsində ingilis dilində məlumatları Avropa Gender Bərabərliyi İnstitutunun saytıdan əldə etmək olar: <http://eige.europa.eu/content/national-campaign-to-prevent-gender-based-violence-%E2%80%93-silence-is-not-gold-%E2%80%9D-%E2%80%9C%5A1utnja-nije-zlato>.

Müəllimlər üçün təlim keçilməsi, eləcə də gənclərin fəal və açıq iştirakı kampaniyanın geniş təsirini və nəticələrinin uzunmüddətli olmasını təmin etdi. Gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınması ilə bağlı müsbət dəyişikliklər geniş ictimaiyyətin və medianın marağının artmasında öz əksini tapdı. Təhsil fəaliyyəti vasitəsilə gender əsaslı zorakılığın müxtəlif növləri və formaları tanındı və müəllimlər onların qarşısının alınması və gender bərabərliyinə nail olunması istiqamətində şagirdlərlə daha yaxşı iş aparmaq imkanı əldə etdilər. Məlumatlılığın artırılması layihələrində iştirak şagirdlərin problemə münasibətlərinə müsbət təsir göstərdi. Belə ki, onlar stereotipləri və gender əsaslı zorakılığı daha aydın dərk etdilər və zorakılığa əsaslanan münasibətlərdən imtina etmək imkanı qazandılar.

Məhdudiyətlər: Xorvatiyada gender bərabərliyi standartlarının institusionallaşdırılmasında və qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasında irəliləyişlərə baxmayaraq, çoxsaylı problemlər ondan irəli gəlir ki, qanunvericilik bazasında uyğunsuzluqlar var və qanunvericiliyin icrası ləng gedir.

Çıxarılmış dərsələr: Kampaniyaların uğuruna səbəb olan amillər aşağıdakılar idi: gender əsaslı zorakılığın müxtəlif növləri arasında məişət zorakılığının aydın, məqsədəuyğun və dolğun anlayışından istifadə edilməsi; CESI ilə müvafiq dövlət qurumları arasında əməkdaşlıq; gəncləri kampaniyaya cəlb etmək üçün istifadə olunan fərqli və kreativ vasitələr; müxtəlif hədəf qruplarını əhatə edən güclü kommunikasiya strategiyası; və məlumatlılığın artırılması kampaniyasının (milli televiziya vasitəsilə) geniş əhatəliliyi və əyaniliyi.

Bu yanaşma zorakılığın qarşısının alınması işinə necə yarayır: Cəmiyyətdə səviyyəsində bu media kampaniyası ictimaiyyət və siyasətçilər arasında gender əsaslı zorakılıq barədə məlumatlılığı və problemə marağı artırdı. İnstitusional səviyyədə kampaniya təhsil mütəxəssislərinə ünvanlanmışdı ki, bunda da məqsəd gender əsaslı zorakılığı məqbul sayan və ya ona haqq qazandıran sosial normalara qarşı mübarizə üzrə bilik və bacarıqları gücləndirməklə bu sahədə imkanları genişləndirmək idi.

Media təşkilatları ilə əməkdaşlıq

Bu gün media cəmiyyətə böyük təsir göstərə bilər və bu səbəbdən cəmiyyətdəki sosial norma və dəyərlərin formalaşdırılmasında və dağıdılmasında olduqca mühüm rol oynayır.²³ Bir sıra üsullar var ki, onların vasitəsilə media daha çox gender bərabərliyini təşviq edə və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq barədə məlumatlılığı artırma bilər, məsələn:

- ▶ gənclərə qadın və qızların mediada mənfəi yöndə təqdim edilməsi hallarını müəyyənləşdirməyi öyrətməyə və bununla da onların media məsələlərində daha savadlı olmalarına və media materiallarının məzmununa tənqidi yanaşmalarına nail olmağa yönələn təşəbbüslər;
- ▶ media mütəxəssislərini gender bərabərliyi və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıqla əlaqədar mövzularda maarifləndirməklə gender problemlərinin daha məsuliyyətli və məlumatlı şəkildə işıqlandırılmasına yönələn proqramlar, məsələn, Birləşmiş Krallıqda həyata keçirilən "Sıfır tolerantlıq: ehtiyatlı olun" proqramı,²⁴ yaxud Türkiyədə "Hürriyyət" media təşkilatı tərəfindən həyata keçirilən işlər;²⁵
- ▶ pozitiv gender rolları formalaşdırmağa və nəticədə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısını almağa kömək etmək məqsədilə medianı qadınların ləyaqətinə hörmətin artırılması üçün rəhbər prinsiplər hazırlamağa və özünütənzimləmə standartları müəyyən etməyə təşviq edən təşəbbüslər;²⁶
- ▶ qadınların mediada peşə fəaliyyəti həyata keçirməsini təşviq etməyə yönələn təşəbbüslər, habelə qadınların media texnologiyaları sahəsində savadlılığını artırmağa və informasiya və materialların hazırlanması, əldə edilməsi və idarə olunması sahəsində bacarıqlarını gücləndirməyə yönələn proqramlar;²⁷
- ▶ sosial mediadakı stereotiplərə etiraz edən "Take Back the Tech"²⁸ və ya "Everyday Sexism" ("Gündəlik cinsiyətçilik")²⁹ kimi təşəbbüslər.

23. "Sıfır tolerantlıq" kampaniyası (2010), *Qısa məlumat: erkən qabaqlayıcı tədbirlər*, sayt: <http://www.zerotolerance.org.uk>.

24. [http://www.zerotolerance.org.uk/sites/all/files/files/HWC_V5\(1\).pdf](http://www.zerotolerance.org.uk/sites/all/files/files/HWC_V5(1).pdf).

25. <http://hktest.hurriyet.com.tr/ENGLKurumsal/Content.aspx?kutuaid=190&pageid=38>.

26. http://ec.europa.eu/avpolicy/reg/avms/index_en.htm. İstanbul Konvensiyasının iştirakçısı olan dövlətlərin üzərinə rəhbər prinsiplər hazırlamaq və özünütənzimləmə standartları müəyyən etmək öhdəliyi qoyan müddəalar Konvensiyanın 17-ci maddəsində yer alır.

27. Avropa Şurası (2013), *Media və qadınların imici*, Avropa Şurasının Gender bərabərliyi üzrə milli koordinatorlar şəbəkəsinin 1-ci konfransının hesabatı, Amsterdam, 4-5 iyul 2013-cü il, səh. 23, sayt: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women_media/index_en.asp.

28. <https://www.takebackthetech.net>.

29. <http://everydaysexism.com>.

Üzv dövlətlər arasında daha çox gender bərabərliyinə nail olmağa yönələn daha geniş əhatəli məqsədə çatmaq üçün media ilə əməkdaşlıq səylərini artırmaqdan ötrü Avropa Şurası 2013-cü ildə "Gender bərabərliyi və media haqqında" CM/Rec(2013)1 sayılı tövsiyə qəbul etdi. Bu tövsiyədə bir sıra siyasət tədbirləri təklif olunur ki, həyata keçiriləcəyi təqdirdə onlar media tərəfindən yeni çoxaspektli media mühitində medianın fəaliyyətinin və institutional təşkilinin təməl prinsipi kimi gender bərabərliyinin təşviq edilməsinə şərait yaradılmasına kömək edə bilər. Qadınlar barəsində zorakılığın qarşısının alınması ilə media arasında mühüm əlaqə olduğunu etiraf edən İstanbul Konvensiyası iştirakçı dövlətlərdən tələb edir ki, medianı, eləcə də informasiya texnologiyaları sektorunu və ümumən özəl sektoru qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasında və onların ləyaqətinə hörmətin artırılmasında daha fəal rol oynamağa təşviq etsinlər (17-ci maddə).

2013-cü ildə Avropa Şurasının "Media və qadınların imici" mövzusunda konfransında hökumətlərə, media sektoruna və beynəlxalq təşkilatlara media və kommunikasiya sahəsində qadınların hazırkı vəziyyətini yaxşılaşdırmağa yönələn bir sıra praktik tövsiyələr verildi. Konfransın hesabatında qeyd edilir ki, "medianın qadınlara münasibəti və qadın stereotiplərini yayması qadınlara qarşı zorakılıqla əlaqəlidir", amma ümumilikdə media sahəsində qadınların vəziyyəti yaxşılaşmışdır.³⁰ Verilən tövsiyələr məsələləri diqqətlə işıqlandırmaqla, müvafiq proqramlar hazırlamaqla və pis rəftar barədə hadisələri işıqlandırarkən uyğun ifadələrdən və terminologiyadan istifadə etməklə stereotiplərin yayılmasına qarşı mübarizə aparmağa aiddir. Onlar dəyişikliyə nail olunması üçün dövlət orqanlarının, media şirkətlərinin və beynəlxalq təşkilatların səylərinin uzlaşdırılmasının zəruriliyini xatırladan mühüm vasitə rolunu oynayır.³¹

Ayrı-ayrı jurnalistlər üçün öyrədici vəsaitlər onların seçdikləri hadisənin, dilin və təsvirlərin gender stereotiplərini necə gücləndirə biləcəyi və özləri də istəmədən bunun qadınlara qarşı zorakılığı necə daimiləşdirə biləcəyi barədə məlumatlılığının artmasına kömək edə bilər. Bir neçə nümunə vardır ki, səlahiyyətlərindən gender stereotiplərinə qarşı mübarizə aparmaq üçün istifadə etmək istəyən xəbər hazırlayanların "gözünün açılmasına" xidmət edir.³² Bun-

30. Avropa Şurası (2013), *Media və qadınların imici*, yuxarıdakı mənbə (27-ci mətnaltı qeyd).

31. Konfransın tövsiyələrini konfransın hesabatında tapmaq olar: Avropa Şurası (2013), yuxarıdakı mənbə (27-ci mətnaltı qeyd).

32. Məsəl üçün bax: Avropa Şurası (2013), *Qadınlar və jurnalistlər birinci sırada: Media işçilərinin demokratiyanı praktikada reallaşdırmaq vəzifəsi, jurnalistikada keyfiyyət və gender stereotiplərinə son qoymaq*, Strasburq: Avropa Şurası; "Dart" jurnalistika və travmalar mərkəzi, *Məişət zorakılığına və cinsi zorakılığa dair tövsiyələr və vasitələr*, <http://dartcenter.org/topics>.

dan əlavə, mediada cinsiyyətçiliyə qarşı necə mübarizə aparıla biləcəyini göstərmək və milli səviyyədə müəyyən məsələlərə aydınlıq gətirmək üçün Avropa Şurası “Milli səviyyədə gender bərabərliyi və media sahəsində əsas problemlər və qabaqcıl təcrübələr barədə üzv dövlətlər tərəfindən təqdim edilən materiallar toplusu” tərtib etmişdir.³³

Təhsil sektoru ilə iş

Gənclərin erkən yaşlarından sistemativ şəkildə maarifləndirilməsi qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığı qəbul edən və normallaşdırıcı münasibətlər formalaşdırmağa davam edən sərt kişilik anlayışlarını və neqativ gender stereotiplərini şübhə altına almaqla, eləcə də bərabərliyə və hörmətə əsaslanan münasibətləri təşviq etməklə qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qarşısını ala bilər. Rəsmi təhsil sahəsində bütün uşaqlar və gənclər üçün erkən yaşlarından tədris proqramlarına qadın və qızların hüquqları haqqında məlumat verən və mənfi stereotiplərin və münasibətlərin formalaşmasının qarşısını ala biləcək müsbət qadın (və kişi) obrazlarını təşviq edən hərtərəfli mövzular daxil edilməlidir ki, bu da qadınların mənfi stereotiplərinin və onlara qarşı mənfi münasibətin formalaşmasına və gender əsaslı zorakılığın qəbul edilməsinə şərait yaradan halların qarşısını ala bilər. Dəlillər göstərir ki, erkən yaşlarında maarifləndirmə yolu ilə həyata keçirilən profilaktik tədbirlər konkret yaş qruplarına ünvanlandıqda, şagird yönümlü olduqda, interaktiv qayda aparıldıqda və əyani vasitələrdən (məsələn, dram səhnəciklərindən və ya rollu oyunlardan) istifadə edildikdə xüsusilə səmərəli olur. Bu, 14-cü maddədə İstanbul Konvensiyasının iştirakçısı olan dövlətlər üçün öhdəlik kimi müəyyən edilmişdir.

Yeniyetmə yaşlarında olan gənclər üçün təhsil proqramları hazırlanarkən, xüsusən aşağıdakı nümunədə göstəriləyi kimi, yaxın münasibətlər qurmağın sağlam yollarına diqqət yetirilməlidir.

33. “Milli səviyyədə gender bərabərliyi və media sahəsində əsas problemlər və qabaqcıl təcrübələr barədə üzv dövlətlər tərəfindən təqdim edilən materiallar toplusu”, Avropa Şurası (2014), sayt: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/02_GenderEqualityProgramme/GEC/GEC_5/Documents/GEC\(2014\)8rev_Compilation_Media_bil.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/02_GenderEqualityProgramme/GEC/GEC_5/Documents/GEC(2014)8rev_Compilation_Media_bil.pdf).

Avropa

■ “Youth4Youth” proqramı: Həmyaşıdların maarifləndirilməsi yolu ilə gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınmasında gənclərin imkanlarının genişləndirilməsi³⁴

Müdaxilə: Avropa Komissiyasının Dafne III (Daphne III) Proqramı tərəfindən maliyyələşdirilən və Aralıq Dənizi Ölkələri Gender Araşdırmaları İnstitutu (MIGS) tərəfindən koordinasiya olunan bir neçə layihə gənclərin öz identiklikləri ilə bağlı və öz münasibətləri çərçivəsində nə düşündükləri və necə hərəkət etdikləri barədə çoxlu informasiya əldə etməyə imkan yaratdı. Bununla da qadınlar barəsində gender əsaslı zorakılığa qarşı mübarizə üçün baza formalaşdı. Bu işin nəticələrindən biri istər formal, istərsə də qeyri-formal təhsil şəraitində (14-18 yaş arası) gənclər üçün məlumatlılığın artırılması, təlim keçilməsi və həmyaşıdların maarifləndirilməsi proqramı olan “Youth4Youth” (“Gənclər gənclər üçün”) proqramıdır. Onun məqsədi gəncləri özlərinə birbaşa təsir edən məsələləri araşdırmaq və gender əsaslı zorakılıq və onun əsas səbəbləri barədə biliklərini artırmaq üçün güvənli bir məkanla təmin etməkdir. Proqramın hədəfi gənclərə dəyişikliklərin daşıyıcısı olmaq imkanı yaratmaqdır.

Nəticələr: Kipr, Yunanıstan, İtaliya, Litva və İspaniyadan olan 2300-dən çox gənc gender stereotiplərinə və zorakılığına müxtəlif ölkələrdən olan gənclərin münasibətlərindəki tendensiyaları müəyyənləşdirmək məqsədi daşıyan araşdırmada iştirak etdi. Bu araşdırmanın nəticələri əsasında “Youth4Youth” proqramı çərçivəsində maarifləndirmə və təlim sessiyaları hazırlandı və beş iştirakçı ölkədən 350 gənc bu sessiyalarda iştirak etdi. Onlardan iki yüzü həmyaşıdlarının təlimçisi olmağa könüllü razılıq verdi və sonra müvafiq məktəblərdə 1000-dən çox həmyaşığına uğurla təlim keçdi. Həmyaşıdların maarifləndirilməsi proqramının icrası məqsədilə müəllimlər və gənc təlimçilər üçün ətraflı rəhbər vəsait hazırlandı.

Çıxarılmış dərslər: Gender stereotiplərinə qarşı mübarizədə “ümumməktəb” və ya “ümumtəşkilat” yanaşması tətbiq olunarsa, həmyaşıdların maarifləndirilməsi daha uzunmüddətli təsirə malik ola bilər. Proqramın fasilitatorları iştirakçıların açıqlayacağı informasiyalarla işləməyə tam hazır olmalıdırlar. Sessiyalar aşağıdakı hallarda daha səmərəli olur: qruplar kiçikdirsə; qarşılıqlı anlayışın yaranması üçün sessiyalar kişi və qadın fasilitator tərəfindən aparılırsa (xüsusən qarışıq cinsli qruplarda); maraq və həvəsi qoruyub saxlamaq üçün sessiyalar mütəmadi qaydada, məsələn, hər həftə keçirilsə.

34. <http://www.youth4youth.org>.

Bu yanaşma zorakılığın qarşısının alınması işinə necə yarayır: Cəmiyyət səviyyəsində həmyaşıdların maarifləndirilməsi proqramı gənclərin gender normaları barədə anlayışlarını tənqidi yöndə qiymətləndirmələrinə kömək edir və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa haqq qazandıran neqativ gender stereotiplərinə və münasibətlərinə etiraz etmələrinə imkan yaradır. İnstitusional səviyyədə bu proqram məktəblərin və digər təhsil müəssisələrinin bərabərlik və hörmət mədəniyyətini inkişaf etdirmələrinə kömək edir, eləcə də təhsil mütəxəssislərinin təhsil mühitində ayrı-seçkilik və gender əsaslı zorakılıq hallarına qarşı mübarizə aparmalarını təmin edir. Həmyaşıdların iştirakçılığına əsaslanan bu yanaşma qarşılıqlı etimadı möhkəmləndirməklə yeniyetmələrin öz həmyaşıdlarına müsbət təsirindən daha səmərəli istifadə edilməsinə gətirib çıxarır və gənclərin həyatında mövcud problemlərin aktuallaşdırılmasına imkan verir. Fərdi səviyyədə bu yanaşma yeniyetmənin və ya təhsil mütəxəssisinin dəyişikliklərin daşıyıcısı olmasına imkan yarada bilər.

Həssas durumda olan qrupların əhatə olunması

Həssas durum dəstək üçün müraciət etmək və dəstək əldə etmək yolunda maneələr yaradır və etiraf etmək lazımdır ki, fərdlər çoxlu sayda və bir-biri ilə üst-üstə düşən həssas durumlarda ola bilərlər ki, bunlar da nəzərə alınmalıdır. Həssas durumlarda olan şəxslərin ehtiyaclarının ödənilməsi həm onların belə şəxslər kimi tanınmasını, həm də maarifləndirmə tədbirlərinin onları da əhatə etməsini təmin etməlidir.

Bu cür tanınma həssas durumda olan qruplara, məsələn, etnik azlıq, miqrant və LGBT qruplarından olan qadınlara gender əsaslı zorakılığın necə təsir etdiyi barədə məlumatlılığın və anlayışın artırılmasına yönələn tədbirləri, məsələn, tədqiqatlar aparılmasını tələb edir. Faktlar göstərir ki, üzv ölkələr arasında bu qruplara mənsub qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın miqyası, xarakteri və təsirləri barədə məlumatlar bazasında hələ də boşluqlar var. Bu səbəbdən, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq haqqında və xüsusən onun cəmiyyətdə həssas durumda olan qruplara necə təsir etdiyi barədə daha düzgün, etibarlı və təsnif olunmuş məlumatların əldə edilməsinə yönələn tədbirlərə ehtiyac var ki, bunda da məqsəd bu qadınların ehtiyaclarının daha effektiv şəkildə qarşılınması üçün qanunvericiliyin, siyasətin və praktik tədbirlərin faktlar əsasında hazırlanmasından ibarətdir.

Qadınlara qarşı zorakılıqla əlaqədar sorğu

2014-cü ilin martında Avropa İttifaqının Əsas Hüquqlar üzrə Agentliyi qadınlara qarşı zorakılıqla bağlı apardığı sorğunun nəticələrini təqdim etdi.³⁵ Bu, Aİ-yə üzv olan 28 dövlətdə qadınlara qarşı zorakılığın miqyasının və xarakterinin qeydə alındığı ilk sorğudur. Sorğunun nəticələri təsadüfi qaydada seçilmiş 42000 qadınla şəxsən aparılmış müsahibələrə əsaslanır. Onlar indiki və keçmiş cinsi tərəf-müqabilləri və digər hüquqpozanlar tərəfindən müxtəlif növ fiziki, cinsi və psixoloji zorakılıqlara məruz qalmış qadınların təcrübələri barədə mötəbər və müqayisə edilə bilən məlumatların əldə edilməsini təmin etmişdir. Sorğu həmçinin təqib və cinsi qısnama hallarını (kibertəqib və kiberqısnama da daxil olmaqla) yaşamış qadınların təcrübələrini əhatə etmişdir. Yetkin yaşlı qadınlara uşaqlıqda yaşadıkları zorakılıq təcrübələri barədə də suallar verilmişdir. Bu sorğu:

- ▶ qadınlar barəsində zorakılığa qarşı mübarizə məqsədilə siyasətin və digər tədbirlərin hazırlanması üçün siyasətçilər, praktik mütəxəssislər və qeyri-hökumət təşkilatları kimi əsas maraqlı tərəflərə lazım olan mühüm faktları təqdim edir;
- ▶ ilk dəfə olaraq, qadınların fiziki, cinsi və psixoloji zorakılıq və təqib təcrübələrinin miqyası və xarakteri ilə əlaqədar Aİ miqyasında müqayisə edilə bilən məlumatları, o cümlədən qadınların yaşadığı bu təcrübələr barədə məlumat verib-vermədikləri və məlumat verdikdə hansı reaksiya ilə qarşılaşdıqları barədə informasiyaları təmin edir;
- ▶ qadınlara qarşı zorakılıq hallarının monitorinqi və belə hallara qarşı cavab tədbirləri üçün istifadə ediləcək indikatorların hazırlanması məqsədilə məlumatların toplanmasına kömək edir.

Fiziki və cinsi zorakılığa gəldikdə, sorğu nəticəsində müəyyən edildi ki:

- ▶ sorğu çərçivəsində müsahibələrin aparılmasına qədərki 12 ay ərzində Aİ-də 13 milyon qadın, yəni 18-74 yaş arasındakı qadınların təxminən 7%-i fiziki zorakılığa məruz qalmışdır;
- ▶ sorğu çərçivəsində müsahibələrin aparılmasına qədərki 12 ay ərzində Aİ-də 3,7 milyon qadın, yəni 18-74 yaş arasındakı qadınların təxminən 2%-i cinsi zorakılığa məruz qalmışdır.

Sorğunun tam nəticələri Aİ-nin Əsas Hüquqlar üzrə Agentliyinin xüsusi internet saytında verilmişdir: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/vaw.php>.

35. <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/vaw-survey-main-results>.

Həmçinin qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınmasına yönələn müdaxilə tədbirlərinin planlaşdırılması, hazırlanması və həyata keçirilməsinin bütün mərhələlərində həssas durumda olan qrupların iştirakını təmin etmək üçün səylər göstərilməsi tələb olunur.

Cəmiyyət səviyyəsində və institusional səviyyədə görülən bütün qabaqlayıcı tədbirlərdə həssas durumda olan qrupların ehtiyaclarına diqqət yetirilməsini təmin etmək üçün "hamını əhatə edən" yanaşma zəruridir. Gender əsaslı zorakılığa məruz qalan qadın qrupları arasında daha əlverişsiz vəziyyətdə olan və cəmiyyətdən təcrid olunmuş qruplardan bəzilərinin yaşadıkları ölkədə sosial təminat, səhiyyə və cinayət ədliyyəsi xidmətləri kimi mövcud xidmətlərdən istifadə edə bilmələrini və onların hüquq bərabərliyinə hörmət edilməsini təmin etmək üçün müvafiq qanunvericilik və siyasət gücləndirilməlidir. Eyni zamanda, həssas durumda olan bu cür qrupların xüsusi ehtiyaclarını ödəyə biləcək məqsədyönlü mütəxəssis xidmətlərinin də təmin edilməsi zəruridir.

Məsələn, qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılması və ya məcburi nikah kimi zərərli təcrübələrin qarşısının alınması barədə mövcud olan məhdud sayda dəlillər belə düşünməyə əsas verir ki, bu təcrübələri tətbiq edən icmaların iştirakı ilə icma səviyyəli yanaşmanın tətbiqi ən təsirli qabaqlayıcı tədbir ola bilər. Xüsusilə qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılmasına olan yanaşmalar aşağıdakıları əhatə etməlidir: sağlamlıq riskləri barədə məlumatlılığın artırılması; tibb mütəxəssislərinin dəyişikliklərin daşıyıcı qüvvəsi kimi hazırlanması; alternativ ritualların tətbiqi; icmanın iştirakına əsaslanan yanaşmanın tətbiqi; hüquqi tədbirlər; habelə ictimai bəyanatlar, məsələn, fətvələr (hərçənd ki, dinə əsaslanan ictimai bəyanatların təsirlərini araşdırmaq üçün əlavə tədqiqata ehtiyac var).³⁶

Gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınmasına yönələn məqsədyönlü və mədəni nöqtəyi-nəzərdən münasib strategiyaların perspektivli olması öz təsdiqini tapmışdır (aşağıda "zəncirvari yanaşma" nümunəsinə bax). Bəzi icmalarda qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılması, məcburi nikah və "namus zəminində" zorakılıq kimi zərərli təcrübələri məqbul hesab edən və beləliklə qadınları öz icmalarında əlverişsiz vəziyyətə salan davranışlar, qərəzli yanaşmalar, gender rolları və stereotipləri ilə mübarizə aparmaq İstanbul Konvensiyasının qabaqlayıcı tədbirlər barədə tələblərinin

36. Yohansen E. və başqaları (2013), "Nələr işə yarayır və nələr yaramır: Qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyat aparılmasından imtina üçün populyar yanaşmaların müzakirəsi", "Mamalıq və Ginekologiya" beynəlxalq jurnalı (*Obstetrics and Gynecology International*), cild 2013 (2013-cü il), sayt: <http://www.hindawi.com/journals/ogi/2013/348248/>. İstanbul Konvensiyasında qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılması problemindən necə bəhs edildiyi barədə əlavə məlumat üçün bax: Avropa Şurası və Beynəlxalq Amnistiya Təşkilatı (Amnesty International) (2014), "Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası" qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılmasına son qoyulması üçün vasitə kimi, Avropa Şurası, Strasburq.

ayrılmaz hissəsidir. Qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılmasını dayandıрмаğa yönələn mövcud proqramlardan əldə edilən faktlar göstərir ki, mədəni ənənələrdən qaynaqlanan davranışları müəyyən vaxt ərzində və düzgün strategiya sayəsində dəyişmək olar və gender məsələsi ilə bağlı normaları və inancları dəyişdirməyə yönələn proqramların effektivliyi bu istiqamətdə işin ümidverici olduğunu göstərir.

Müdaxilə tədbirləri konkret yerli şəraitə uyğunlaşdırılmalı, icma liderləri və icma daxilindəki aparıcı qurumlarla sıx əməkdaşlıq şəraitində həyata keçirilməlidir. İcmanın səfərbər edilməsi və potensialının artırılması yolu ilə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması tədbirləri zorakılığa qarşı yerli səviyyədə "sıfır tolerantlıq" mədəniyyətinin formalaşmasına yönəlməli, eləcə də icmalar qabaqçılıq tədbirlərə görə məsuliyyəti öz üzərinə götürməlidir. Niderland Avropa Şurasına üzv olan azsaylı dövlətlərdən biridir ki, xüsusilə olaraq qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılması ilə bağlı qabaqçılıq işləri həyata keçirir və bu istiqamətdə icmanın imkanlarının genişləndirilməsinə əsaslanan koordinasiya yanaşmadan istifadə edir.

Niderland

■ Zəncirvari yanaşma (Ketenaanpak) (2006-cı ildən bugünədək)³⁷

Müdaxilə: Niderland Səhiyyə, Sosial Təminat və İdman Nazirliyi tərəfindən (Niderlanddakı Somali Assosiasiyaları Federasiyası (GGD), Bələdiyyə Səhiyyə Xidmətləri (FSAN) və Qlobal Sağlamlıq Məsləhətçiləri Təşkilatı "Faros" (Pharos) ilə əməkdaşlıq şəraitində) tətbiq edilən zəncirvari yanaşmada bütün əsas tərəflər (gənclər üçün səhiyyə xidmətləri, polis, məktəblər, tibb mütəxəssisləri, mamalar, yeni analara qulluq müəssisələri, ümumi tibb praktikası mütəxəssisləri, ginekoloqlar, pediatrlar, uşaqların qorunması xidmətləri və miqrant təşkilatları) fəaliyyəti koordinasiya və inteqrasiya olunmuş qaydada birlikdə işləyirlər. Bu, protokolların hazırlanması və tətbiqi, risk qrupuna aid icmalara təhkim olunmuş mütəxəssislər və əsas şəxslər üçün təlim keçilməsi vasitəsilə təmin edilir. Bu yanaşma 2011-ci ildə milli səviyyədə uyğunlaşdırılmış və tətbiq edilmiş, onun tətbiqi bələdiyyələr səviyyəsində davam etdirilmişdir. Məqsəd bu prosesə cəlb olunan bütün qurumların müştərək məsuliyyətini nəzərdə tutan səmərəli qurumlararası işin təşkilidir ki, bu da qadınlara qarşı zorakılığın bu mürəkkəb formasına qarşı adekvat profilaktika, müdafiə və məhkəmə təqibi tədbirlərinin təmin edilməsində həlledici rol oynayır.

37. Müdaxilə tədbirləri barədə ingilis dilində məlumatları Avropa Gender Bərabərliyi İnstitutunun internet saytından əldə etmək olar: <http://eige.europa.eu/content/the-chain-approach-ketenaanpak-the-netherlands>.

Nəticələr: Niderlandda qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılması gerçəkliyi ilə əlaqədar problemlər indi milli səviyyədə ardıcıl şəkildə həll olunur. Pilot layihələrin qiymətləndirilməsi bu yanaşmanın qarşıya qoyulan məqsədlərə çatmaq və hədəf qruplarını əhatə etmək baxımından səmərəli olduğunu düşünməyə əsas verir.

Məhdudiyyətlər: Bu layihənin nəticələrinin təsiri ilə bağlı məlumat yoxdur (layihəyə qədərki məlumatların olmaması qiymətləndirməni çətinləşdirir) və layihənin davam etdirilməsi üçün maliyyə dəstəyi də olmamışdır. Təhsil sistemi və ümumi tibb praktikası mütəxəssisləri layihəyə kifayət qədər cəlb edilməmişlər; səhiyyə orqanları və cinayət ədliyyəsi sistemi arasında əməkdaşlıq məhdud olmuşdur; layihəyə cəlb olunan çoxsaylı tərəflər arasında vəhdət olmamışdır; və insanların şəbəkə daxilində hərəkəti əlavə təlim tələb etmişdir.

Çıxarılmış dərslər: Belə müdaxilələrin sosial struktura daxil edilməsi zəruridir və icmadaki əsas şəxslər risk qrupuna aid olan ailələri müəyyənləşdirməkdə daha əlverişli vəziyyətdə olduqlarına görə bu əsas şəxslərin davamlı olaraq maliyyələşdirilməsi vacibdir. Zəncirdə boşluq olmamalıdır, belə ki, qabaqlayıcı tədbirlərdən tutmuş məhkəmə təqibinə qədər bütün proseslərdə bütün subyektlərin iştirakı zəruridir.

Bu yanaşma qadın cinsiyyət orqanlarının zədələnməsinin qarşısının alınması işinə necə yarayır: Proqram qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılmasının köklü səbəblərini koordinasiya olunan icma tədbirləri vasitəsilə aradan qaldırmağa, icma daxilində və institusional səviyyədə bu praktikaya göz yuman və ya haqq qazandıran sosial normaları və "mədəni" ənənələri sağlamlıq və uşaqların qorunması nöqtəyi-nəzərindən birbaşa şübhə altına almağa yönəlmişdir. Təhsil, məlumatlılığın artırılması və təlim fəaliyyəti bütün sektorlara/qurumlara (gənclər üçün səhiyyə xidmətləri, polis, məktəblər, tibb mütəxəssisləri, uşaqların qorunması xidmətləri və miqrant təşkilatları) və bu praktikanı tətbiq edən icmaların əsas şəxslərinə ünvanlanmışdır. Proseslərə eyni qrupa mənsub şəxslərin cəlb olunmasına əsaslanan yanaşmalar vacibdir, belə ki, məlumatlar insanların özlərinə yaxın olan şəxslərdən gəldikdə əksəriyyət həmin məlumatları qəbul etməyə və onlara uyğunlaşmağa istəkli olur. Proqram adət və ənənələrin zərərli praktikaya haqq qazandırmaq üçün istifadə edilməməsini təmin etmək məqsədi daşıyır. O, məlumat və resursların əlçatanlığını artırmaq yolu ilə risk qrupuna aid qadınların imkanlarını artırmağı hədəfləyir.

Həssas durumda olan qruplara ünvanlanan və gender əsaslı zorakılığı aradan qaldırmağa yönələn proqramlardan çıxarılan dərslər belə düşünməyə əsas verir:

- ▶ icmanın cəlb olunması uzunmüddətli vəsait qoyuluşunun və hərtərəfli təhsil tədbirlərinin olmasını, o cümlədən tibb işçiləri üçün mütəmadi nəzarət altında formal təlimlərin keçilməsini tələb edir;
- ▶ müdaxilə tədbirlərinin yerli şərait nəzərə alınmaqla hazırlanması, planlaşdırılması və uyğunlaşdırılması önəmlidir və azlıq icmalarının cəmiyyətdən daha da kənarlaşdırılması riskini doğuran ayrı-seçkilik əsasında hazırlanmaması və ya həyata keçirilməməsi vacibdir;
- ▶ müdaxilə tədbirləri prosesin hər mərhələsini sənədləşdirən səmərəli monitoring prosesinin olmasını tələb edir. Aralıq və yekun nəticələrin qiymətləndirilməsi müdaxiləyə qədərki və müdaxilədən sonrakı vəziyyətin müqayisə olunmasına yönəlməli və bunun üçün yetərinə vaxt ayrılmalıdır. Həmin müddət icmadan və kontekstdən asılı olaraq əhəmiyyətli dərəcədə dəyişə bilər;
- ▶ QHT şəbəkələri olduqca əhəmiyyətli təmas və dəstək nöqtələridir, qabaqçılıq və digər tədbirləri əlaqələndirmək üçün onların iştirakı ilə milli mərkəzlər yaradılmalıdır, məsələn, məlumatlılığın artırılmasını təşviq edən fəaliyyətin əlaqələndirilməsi, məktəblərdə, icmalarda müzakirələrin aparılması və təhsil proqramlarının müzakirəsi üçün koordinasiya mərkəzləri.

Oğlanların və kişilərin proseslərə cəlb olunması

İstanbul Konvensiyasının əhatə etdiyi qadınlara qarşı zorakılığın bir çox formaları əsasən kişilər tərəfindən törədildiyinə görə, qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qarşısını alan müdaxilə tədbirləri qadınlarla yanaşı kişilərin də dəyişikliklərin iştirakçısı və dəyişikliklərin daşıyıcısı kimi proseslərə aktiv şəkildə cəlb edilməsini nəzərdə tutmalıdır. Qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın aradan qaldırılması üçün kişilərlə işləmək davranışların dəyişməsi, cəmiyyətin gender əsaslı zorakılığa təsir göstərə biləcək institutlarının gücləndirilməsində kişilərin yardımına nail olunması və qadınların bərabərliyinin və liderliyinin təşviqinə kişilərin cəlb edilməsi üçün vacibdir.³⁸

38. Gender əsaslı zorakılıq məsələləri üzrə İrlandiya Müştərək Konsorsiumu, *Öyrədicə icmal № 3: Gender əsaslı zorakılığa son qoyulmasına kişilərin cəlb olunması*, sayt: <http://www.gbv.ie/wp-content/uploads/2010/01/Brief-3-Engaging-Men-final.pdf>. Həmçinin bax: Kişilərin rolu barədə Avropa Şurasının nəşrləri, sayt: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/documentation_studies_publications_en.asp.

Qadınlar və kişilər arasında qeyri-bərabər səlahiyyət münasibətlərinin dəyişdirilməsi

Faktlar belə düşünməyə əsas verir ki, kişiləri və oğlanları hədəfləyən proqramlar qadınlar və kişilər arasında qeyri-bərabər səlahiyyət münasibətlərini dəyişdirməyi önə çəkdiyi təqdirdə qadınlar bərasində zorakılığa qarşı mübarizədə daha təsirli olur. Kişilərin bir-birinə təsir imkanları böyük olduğuna görə qabaqlayıcı proqramlar o halda səmərəli olur ki, kişilər qadınlara qarşı zorakılığa görə məsuliyyəti öz üzərinə götürür və onlara problemin bir hissəsi kimi deyil, həll yolunun bir hissəsi kimi yanaşılır. Kişilərə digər kişilərin davranışına müdaxilə etmək öyrədilsə, bu, zorakılığa qarşı mübarizədə müsbət nəticələr verə bilər.³⁹

Kişilərin və oğlanların qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınmasına cəlb edilməsi müxtəlif formalarda ola bilər, o cümlədən onlar müsbət nümunə, dəyişikliklərin daşıyıcısı və qadınlara kişilər arasında bərabərliyin və qarşılıqlı hörmətin təbliğatçısı kimi çıxış edə bilərlər.⁴⁰ Zorakılığa qarşı çıxmaqla, digər kişiləri gender bərabərliyini təşviq edən fəaliyyətə cəlb etməklə, başqaları üçün nümunə rolunu oynamaqla, qayğıkeş insan rolunu və ailə vəzifələrini fəal surətdə üzərinə götürməklə kişilər qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınmasına mühüm töhfə verirlər.

Məsələn, kişilər aşağıdakı şəxslər qismində müxtəlif səviyyələrdə təsirli dəyişiklik daşıyıcıları kimi çıxış edə bilərlər:

- ▶ evdə bərabərlik münasibətlərini təşviq edən ər, ata, qardaş, əmi (dayı), oğul;
- ▶ digər kişilərlə "kişi söhbəti" aparmaqla və gender əsaslı zorakılığın qəbul edilən hal olmasına etiraz etməklə maarifləndirmə işi aparən şəxs;
- ▶ qadınların dəstəkçisi;
- ▶ məsuliyyətli dövlət məmuru;
- ▶ icmada nüfuza malik dini lider;
- ▶ icma lideri.⁴¹

39. Berkovits A. (2004), *Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması üçün kişilərlə işləmək: ümumi icmal (birinci hissə)*, Tətbiqi Araşdırmalar Forumu, Qadınlara qarşı zorakılıq məsələləri üzrə milli onlayn resurs mərkəzi, sayt: http://www.vawnet.org/sexual-violence/print-document.php?doc_id=413&find_type=web_desc_AR.

40. Skambor E., Voynitska K. və Berqmann N. (redaktorlar) (2013), *Gender bərabərliyi məsələsində kişilərin rolu – Avropa strategiyaları və anlayışları*, Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq, sayt http://ec.europa.eu/justice/events/role-of-men/index_en.htm.

41. Gender əsaslı zorakılıq məsələləri üzrə İrlandiya Müştərək Konsorsiumu, yuxarıdakı mənbə (38-ci mətnaltı qeyd).

Kişilərin gender əsaslı zorakılıq məsələlərinin həllində fəal iştirak etməsinə yönələn tədbirlərə aşağıdakılar misal ola bilər: dövlət qurumlarında və digər mütəşəkkil qruplarda kişilərin maarifləndirilməsi və onlara təlim keçilməsi təşəbbüsləri, məsələn, polis əməkdaşları arasında məişət zorakılığı haqqında təsəvvürləri dəyişdirmək üçün təlimlərdən istifadə edilməsi, həmçinin reproduktiv sağlamlıq və gender məsələlərinin hərbi hazırlıq proqramlarına daxil edilməsi (aşağıda Türkiyə nümunəsinə bax), eləcə də kampaniyalarda qadınlar barəsində zorakılığa qarşı müsbət kişi (və qadın) rol modellərindən istifadə edilməsi.

Türkiyə

■ Reproduktiv sağlamlıq və gender məsələlərinin hərbi hazırlıq proqramlarına daxil edilməsi (2002-ci ildən bugünədək)⁴²

Müdaxilə: 2002-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondu (UNFPA) bütün gənc kişi əsgərlərin cinsi və reproduktiv sağlamlıq barəsində maarifləndirilməsi üçün Türkiyə Səhiyyə Nazirliyi və Türk Silahlı Qüvvələri ilə səylərini birləşdirdi. Əsgərlər üçün təlim materiallarına və yığcam həcmli təlimatlara gender bərabərliyi və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınması ilə bağlı xüsusi tədris modulu daxil edildi.

Nəticələr: 2009-cu ilə qədər üç milyon nəfər təlim aldı və silahlı qüvvələr tərəfindən layihənin davamlı olması barədə sərəncam verildi. Əsgərlərin çoxu dedilər ki, təlim onlara güclü təsir edib və qadınların öz seçimini etmək və zorakılıqdan azad yaşamaq hüququna münasibətdə onların fikirlərini dəyişib. Təlim proqramı təlimçilərə də təsir göstərərək onları gender bərabərliyi barədə təsəvvürlərini şübhə altına almağa vadar etdi.

Məhdudiyyətlər: Proqram bəzi hərbiçilərin müqaviməti ilə qarşılaşdı və bütün səviyyələrdə hərbi rəhbərlərin dəstəyini qazanmaqda problemlərlə üzləşdi. Həmçinin təlimçilər arasında gender bərabərliyi və gender əsaslı zorakılıq mövzusunda biliklərin çatışmazlığı vardı. Belə ki, onların əksəriyyəti bu mövzularda formal hazırlıq keçməyən tibb mütəxəssisləri idi.

42. UNFPA (2009), *Gender əsaslı zorakılığa son qoymaq üçün kişilərlə tərəfdaşlıq: Şərqi Avropa və Orta Asiyaın yararlı təcrübələri*, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondu, Nyu-York, sayt: <http://www.unfpa.org/public/home/publications/pid/4412>

Çıxarılmış dərslər: Uzunmüddətli təlimlərə ehtiyac var ki, buna da icrası məcburi olan öhdəliklərin götürülməsi yolu ilə nail olmaq olar. Kreativ, müştərək və interaktiv təlim metodlarından istifadə edilməsi kişilərin bu səviyyədə proseslərə cəlb edilməsinə kömək edir. Təlim birdəfəlik tədbir olmamalı, çətdirilən ismarıqların təsirli olmasını təmin etmək üçün təlimlər təkrarlanmalıdır.

Bu yanaşma zorakılığın qarşısının alınması işinə necə yarayır: Həmyaşıd hərbcilər qrupu/hərbcilər icması səviyyəsində gənc kişilərin bu yolla hədəflənməsi maarifləndirmə və təlim vasitəsilə gender stereotiplərini dəyişdirmək cəhdidir və eyni zamanda qadınlara qarşı zorakılığa həmyaşıd hərbcilər tərəfindən verilən dəstəyə qarşı çıxmağa kömək edir. Bu, təkcə geniş miqyasda gənc əsgərlər arasında qadınlara qarşı zorakılıq haqqında miflərin dağıdılmasına imkan vermir, həm də sərt kişilik anlayışlarının mövcud olduğu ordu kimi ənənəvi kişi təşkilatları daxilində mövcud olan "mədəniyyəti" dəyişməyə imkan yaradır.

Müqavimətin dəf edilməsi

Kişilərin və oğlanların cəlb edildiyi qabaqlayıcı tədbirlərin səmərəli olması üçün potensial müqavimət dəf edilməlidir. Təcrübə göstərir ki, kişiləri tərəfdaş qismində cəlb etmək üçün ən təsirli vahid bir vasitə olmasa da, bir neçə amil vardır ki, müdaxilə tədbirlərinin səmərəliliyini maksimum dərəcədə artırmağa bilər. Kişilərin müqavimət əngəlini aradan qaldırmaq üçün (əksər hallarda bu müqavimət qorxuya, mənfə mədəni münasibətlərə və normalara və ya qadınlara qarşı zorakılığın qadın problemi olduğuna inama əsaslanır) kişilərin düşüncə və davranış tərzini dəyişməyə yönələn tədbirlər elə hazırlanmalıdır ki, kişilər qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığı kişilər üçün əhəmiyyətli məsələ kimi qəbul etsinlər. Buna kişilərin marağına səbəb olan və gender əsaslı zorakılıq mövzusunda son mərhələlərdə toxunan (bu mərhələdə artıq onlarla təlimçilər arasında etimad münasibətləri yaranmış olur və onlar təlimçilərlə açıq ünsiyyətə girirlər) strateji xarakterli təlim və tədris sessiyalarına başlamaq yolu ilə, habelə kişiləri zorakılığa qarşı hərəkətə keçməyə təşviq etməklə və bunu mümkün qədər asan və sadə yolla etməklə nail olmaq olar. Bunu həm də həmyaşıdlar, xüsusən kişi cinsinə mənsub gənclər arasında əlverişli şərait yaratmaqla etmək olar, elə bir mühit ki, orada onlar çəkinmədən fikirlərini açıq şəkildə bildirə bilsinlər və kişilik dəyərlərini müdafiə etmək üçün pozitiv yollar tapsınlar (aşağıda Qərbi Balkanların nümunəsində göstərdiyi kimi).

Qərbi Balkanlar: Bosniya və Herseqovina, Xorvatiya (2013-cü ildək), Serbiya, Kosovo⁴³ və Albaniya (2013-cü ildən etibarən)

■ Gənc kişilər üçün təşəbbüs (GKT)⁴⁴ – Oğlanlar və kişilər Qərbi Balkanlarda zorakılığın qarşısının alınmasında və gender transformasiyasında müttəfiqlər kimi – I və II mərhələlər (2007-2013) və III mərhələ (2013-2016)

Müdaxilə: GKT regionda gənc kişilərlə iş aparmağa yönələn ilk sistemativ cəhddir ki, burada zərərli davranışları, o cümlədən qadınlara və həmyaşıdlara qarşı zorakılığı təbliğ edən kişilik anlayışlarına tənqidi yanaşılır. Layihə "Care International" təşkilatı tərəfindən hazırlansa da, yerli gənclər təşkilatlarına dəyişikliklərin əsas hərəkətvericisi rolu ayrılmıdı.⁴⁵ Kişilik və zorakılıqla bağlı formativ tədqiqatlar göstərdi ki, gənc kişilərin kişilik ideali fiziki güc, kişi seksuallığı, cəsarət, güclü iradə və özlərinin və ailələrinin namusunu qorumaq qabiliyyətini əhatə edir.⁴⁶ İntim münasibətlər çərçivəsində zorakılığı dəstəkləyən, xüsusən qadının davranışları kişi üçün "ləyaqətsiz" göründüyü hallarda zorakılığa haqq qazandıran yanaşmalarla yanaşı, GKT layihəsi çərçivəsində araşdırma və fəaliyyət bölgədə yaşayan gənc kişilər arasında yüksək səviyyədə homofobiya olduğunu aşkara çıxardı. Bu təsəvvürlərə etiraz etmək üçün GKT layihəsi "Kişi ol" adlı sosial marketing kampaniyaları vasitəsilə və "M üçün təlimat" ("gənc adam" mənasını verən "mladici" sözündən) adlı ümumi tədris proqramından istifadə edilməklə aparılan tədris seminarları vasitəsilə həyata keçirilir. Bu təlimatın hazırlanmasında Latın Amerikası və

43 Bu mətnə istər ərazi, təsisatlar, istərsə əhali ilə bağlı "Kosovo" dedikdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurasının 1244 sayılı qətnaməsinə tam uyğun olan və Kosovonun statusuna xələf gətirmədən işlədilən termin başa düşülməlidir.

44. "Care International" təşkilatı (2012), "Gənc kişilər üçün təşəbbüs" – *Tematik araşdırma: Qərbi Balkanlarda gənc kişilərin gender bərabərliyi və zorakılığın qarşısının alınması fəaliyyətinə cəlb edilməsi*. Banya-Luka, Bosniya və Herseqovina: "Care International" təşkilatı, sayt: <http://youngmeninitiative.net>.

45. Təşəbbüs regionda çoxlu sayda gənclər təşkilatlarını əhatə etdir: "Status M" (Zaqreb), "E8 Sağlam Həyat Tərzi Mərkəzi" (Belqrad), "XY Cinsi və Reproduktiv Sağlamlıq Assosiasiyası" (Sarayevo), "Perpetuum Mobile" (Banya-Luka), "Altruist" (Mostar), "Həmyaşıdların Maarifləndirilməsi Şəbəkəsi" (Priştina), "Gənclərin Maarifləndirilməsi Klubu" (Şimali Mitrovitsa), "Smart Kolektiv" (Belqrad) və "Qadınlar və qızlar üçün konsultasiya xətti və kişilər və oğlanlar üçün konsultasiya xətti" (Tirana).

46. Ekman və başqaları (2007), *Kişilik və zorakılıq aspektlərinin tədqiqi*. Qadın Məsələləri üzrə Beynəlxalq Tədqiqat Mərkəzi (ICRW) və "Care International" təşkilatı, sayt: <http://www.care.org/sites/default/files/documents/Exploring-Dimensions-of-Masculinity-and-Violence.pdf>.

Karib hövzəsi ölkələri üçün H Proqramı çərçivəsində hazırlanmış təlimatdan istifadə edilmiş və mətn regionun tələbatına uyğunlaşdırılmışdır.⁴⁷

Nəticələr: Artıq pilot mərhələsində (2007-2010) məktəblərdə 14-18 yaş arası 4000-dən çox gənc oğlan bu təşəbbüsdə iştirak etdi. Qadın Məsələləri üzrə Beynəlxalq Tədqiqat Mərkəzi tərəfindən təşəbbüsün təsirlərinin qiymətləndirilməsi nəticəsində müəyyən edildi ki, seminarlarda iştirak kişi cinsinə mənsub gənclərə müsbət təsir göstərmişdir. Belə ki, onlar zorakılığa gender amili baxımından daha ədalətli münasibət bəsləyirlər. Rəylərin öyrənilməsi də göstərir ki, bəzi hallarda fərdi davranışlarda dəyişikliklər baş vermişdir. Təşəbbüs eyni zamanda bir neçə gəncin yerli gənclər təşkilatlarında könüllü qismində fəaliyyət göstərməsinə gətirib çıxardı və qismən etnik zəmində baş vermiş silahlı münaqişədən sonrakı bərpa dövründə regionda etnik fikir ayrılıqlarını aradan qaldırmaq üçün imkanlar yaratdı. Bundan əlavə, "milli və yerli hakimiyyət orqanları GKT-ni uğurlu bir metodologiya və vətəndaş cəmiyyəti-hökumət əməkdaşlığının nümunəvi modeli kimi qəbul etdilər".⁴⁸ Hazırda təhsil, gənclər və idman nazirlikləri ilə əməkdaşlıq şəraitində təşəbbüsün miqyasının genişləndirilməsi üçün səylər davam etdirilir. GKT-nin koordinatorlarından biri BMT-nin Baş katibi yanında Kişi liderlər şəbəkəsinə üzv olmuşdur".⁴⁹

Çıxarılmış dərslər: İlk tədris proqramında dəyişiklik olmadığına görə metodologiyalar homofob yanaşmalarla daha qətiyyətli mübarizəyə uyğunlaşdırılmalı idi. Müdaxilə tədbirlərinin səmərəliliyi baxımından layihənin uğuru yerli gənclər təşkilatlarının potensialının artırılması üçün kifayət qədər vaxtın ayrılmasından, standart tədris proqramının tətbiqində adaptivlikdən, mövcud və sınaqdan keçirilmiş resursların istifadəsindən, eləcə də sosial marketing strategiyalarını gənclərin özlərini bənzətmək istədikləri "əla" kişi obrazı yaradan "Kişi ol" brendi ilə inteqrasiya olunmuş şəkildə tətbiq etməkdən asılı idi.

47. Geniş əhatəli "M üçün təlimat"da cinsi və reproduktiv sağlamlıq, kommunikasiya və danışıqlar, narkotik vasitələrin və spirtli içkilərin istifadəsi, qəzəbin cilovlanması və zorakılığın qarşısının alınması da daxil olmaqla gender baxımından geniş çeşidli məsələlərin tədqiqinə həsr olunmuş 40-dan çox fəaliyyət öz əksini tapmışdır. <http://youngmeninitiative.net/en/?page=35>. H Proqramı çərçivəsində buraxılmış təlimat Braziliya, Portuqaliya və ABŞ-da ofisləri olan "Promundo" təşkilatı tərəfindən hazırlanmışdır və bu saytdan əldə edilə bilər: <http://www.promundo.org.br/en/publications-for-youth>.

48. "Care International" təşkilatı (2012), yuxarıdakı mənbə, səh. 27 (43-cü mətnaltı qeyd).

49. <http://endviolence.un.org/SasaOstojic.shtml>.

Bu yanaşma zorakılığın qarşısının alınması işinə necə yarayır: Fərdi səviyyədə və həmyaşıdlar qrupu/icması səviyyəsində fəaliyyətin bu şəkildə kişi cinsinə mənsub gənclərə ünvanlanması onların kişilik və zorakılıq barədə təsəvvürlərini dəyişdirməyə yönəlmişdi Bunun üçün onları gender, kişilik və sağlamlıq barədə tənqidi şəkildə və fərdi qaydada düşünməyə sövq etmək lazım idi. Bu yanaşma “gender amilini nəzərə alan praktika” adlandırıldı. Bu yanaşmanın məqsədi qadınlara və həmyaşıdlara qarşı zorakılığın tətbiqinə aparan yolları aradan qaldırmaq idi, bu zorakılığın kökündə duran səbəb isə namusunu necə qorumağı olduğunu bilən “əsl kişi” kimi özünü göstərmək üsulu qismində zorakılığa haqq qazandırmaqdan; travmadan (o cümlədən indiki halda müharibə travmasından); gücə və nəzarətə əsaslanan cinsi sosiallaşmadan; və stimullaşdırıcı vasitələrdən sui-istifadə etməkdən ibarət idi. Eyni zamanda, bu metod kişi cinsinə mənsub gənclərdə bərabərsizliyə əsaslanan sosial strukturlara qarşı çıxmaq motivasiyası yaradırdı.

Kişilər və oğlanlarla işin dəstəklənməsinə yönələn əsas prinsip istənilən proqram çərçivəsində qadınların təhlükəsizliyinin və hüquqlarının diqqət mərkəzində olmasının təmin edilməsindən ibarətdir. Bu səbəbdən proqramlar qadın təşkilatları ilə əməkdaşlıq şəraitində hazırlanmalıdır ki, proqramlarda kişilər üstünlük təşkil etməsinlər.⁵⁰

Qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi

İstanbul Konvensiyasının 12-ci maddəsinin ümumi qabaqlayıcı tədbirlərin siyahısını tamamlayan 6-cı bəndi qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi üçün xüsusi proqram və fəaliyyətin təşviq edilməsini tələb edir. Bu, siyasi və iqtisadi hüquqlar da daxil olmaqla həyatın bütün sahələrində səlahiyyətlərin genişləndirilməsinə aiddir.

50. DFID (2012), *Təlimat № 2: Qadınlar və qızlar barəsində zorakılığa qarşı mübarizə üzrə icma proqramlarına dair praktik bələdçi*, Münəcişə, Humanitar və Təhlükəsizlik Məsələləri üzrə Departamentin (CHASE) təlimatlar seriyası, Beynəlxalq İnkişaf Nazirliyi (DFID), Birləşmiş Krallıq, sayt: <https://www.gov.uk/government/publications/how-to-note-violence-against-women-and-girls-chase-guidance-note-series>.

Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasında qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsinin mühüm əhəmiyyəti

Qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi gender bərabərliyinə doğru dəyişikliyə nail olmaq üçün olduqca vacibdir. Qadınlar hələ də kişilərdən daha az maaş alır;⁵¹ Avropanın ən iri açıq səhmdar cəmiyyətlərinin direktorlar şurası üzvlərinin yalnız 16,6%-ini və ya hər altı üzvdən birini qadınlar təşkil edir⁵² və 34 Avropa ölkəsinin milli parlamentində qadınlar yerlərin yalnız 27%-ini tutur.⁵³

Cəmiyyət səviyyəsində və institusional səviyyədə qanunvericilik və siyasət qadınların formal təhsildə, əmək bazarında və siyasi sahədə iştirakının genişləndirilməsinə yönəlməlidir. Gender bərabərsizliyinin aradan qaldırılmasına yönələn siyasət və fəaliyyət planları bütün sektorlarda həyata keçirilməlidir. Rəhbər prinsip olaraq, qadınların aşağı təbəqə olması barədə mövcud ideyanı və gender əsaslı zorakılığın qəbul edilən sayılmasına gətirib çıxaran davamlı stereotip yanaşmaları və sosial normaları dəyişməyə yönələn bütün qabaqlayıcı tədbirlərdə qadınların hüquqları və səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi mərkəzi yer tutmalıdır.

Qadınların siyasi və iqtisadi sahədə səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi qadınların öz sərbəst iradəsini təsdiq etmək potensialı üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır və müvafiq olaraq, ümumən qadınların zorakılığa qarşı zəifliyini azaldır. Qadınların bütün səviyyələrdə qərarların qəbulu prosesində iştiraka cəlb olunması və ya bu qərarların qəbul edilməsi şərtlərinin dəyişdirilməsinə yönələn sosial hərəkətlərdə aktiv fəaliyyəti sayəsində səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması üzrə səmərəli uzunmüddətli strategiya hesab olunur. Araşdırmalar nəticəsində müəyyən edilib ki, gender bərabərliyi sahəsində vəziyyət yaxşılaşdıqca qadınlara qarşı zorakılığın yayılma səviyyəsi aşağı düşür.⁵⁴

51. Avrostat (2013), *Əməyin ödənilməsində gender bərabərsizliyinin statistikası* (2013-cü ilin martından etibarən əldə edilən məlumatlar), sayt: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Gender_pay_gap_statistics.

52. Avropa Komissiyası (2013), *Avropa Birliyində rəhbər vəzifələrdə olan qadınlar və kişilər*, 2013, Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq, sayt: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_balance_decision_making/131011_women_men_leadership_en.pdf.

53. Qadınlar və kişilər qərarların qəbulu prosesində – Avropa Komissiyası tərəfindən yaradılmış məlumat bazası (Siyasət/Milli parlamentlər), sayt: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-decision-making/database/politics/national-parliaments/index_en.htm.

54. Uolbi S. (2009). *Qloballaşma və bərabərsizliklər: Mürəkkəblik və mübahisə doğuran müasirlik*. "Sage" nəşriyyatı; "BMT-Qadınlar" strukturu (2012), Qadınlara qarşı gender zorakılığı ilə mübarizə üzrə milli fəaliyyət planlarına dair təlimat, Nyu-York, sayt: <http://www.unwomen.org/ru/digital-library/publications/2012/7/handbook-for-national-action-plans-on-violence-against-women>.

Qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması işinə necə yarayır

Qadınların iştirakçılığı ictimai, institusional, fərdlərarası və fərdi səviyyələrdə zorakılığa səbəb olan şəraitin dəyişdirilməsi üçün önəmlidir. Daha yüksək səviyyələrdə qərarların qəbulunda qadınların iştirakı qanunvericilikdə, siyasətdə, xidmətlərdə, təsisatlarda və zaman keçdikcə sosial normalarda müsbət dəyişikliklərə şərait yarada bilər. Bu da cəmiyyət səviyyəsində dəyişikliklərə gətirib çıxara bilər. İnstitusional səviyyədə qadınların iştirakçılığı bu cür iştirakçılıq olmadığı təqdirdə yarana biləcək siyasət, proqram və qanunlardan tamamilə fərqli siyasət, proqram və qanunların yaranması ilə nəticələnə bilər. Konkret olaraq, qadınların təmsilçiliyi qadınların həyatı üçün daha aktual olan məsələlərin, məsələn, qadınlara qarşı zorakılıq probleminin önəmini artırır.⁵⁵ Araşdırmalar göstərir ki, güclü və müstəqil qadın təşkilatlarının mövcudluğu bütün dünyada qadınlara qarşı zorakılıq məsələsinə aid siyasətə əhəmiyyətli təsir göstərərək transformativ dəyişikliklərə gətirib çıxarır.⁵⁶

Avropa Şurasının "2014-2017-ci illər üçün gender bərabərliyi strategiyası" gender bərabərliyinə nail olunması üçün aşağıdakıları özündə ehtiva edən ikitərəfli yanaşmanın tətbiqini tələb edir:

- ▶ qadınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və gender bərabərliyi, bunların təşviqi, monitorinqi və əlaqələndirilməsi üçün mühüm əhəmiyyət daşıyan sahələrdə siyasət və tədbirlərin hazırlanması və lazımi hallarda pozitiv tədbirlərin görülməsi;
- ▶ bütün siyasət və proqramlarda gender amilinin nəzərə alınması prosesinin qiymətləndirilməsi.⁵⁷

Qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsinin təşviqinə yönələn konkret tədbirlər Avropa Şurasının bir sıra sənədlərində, xüsusən "Gender bərabərliyi standartları və mexanizmləri haqqında" CM/Rec(2007)17 sayılı tövsiyədə təklif olunur. Bu sənəddə gender amilinin nəzərə alınması strategiyasının həyata keçirilməsi, o cümlədən büdcənin hazırlanmasında gender məsələlərinin

55. Dünya İnkişaf Hesabatı - 2012: *Gender bərabərliyi və inkişaf* (sentyabr 2011-ci il), Dünya Bankı, Vaşinqton, Kolumbiya dairəsi. Xüsusən 4-cü fəslə bax: "Qadınların fəaliyyət imkanlarının gücləndirilməsi", səh. 150-190.

56. Htun M. və Veldon S.L. (2012), "Proqressiv siyasət dəyişikliklərinin vətəndaş mənşəyi: Qlobal nöqtəyi-nəzərdən qadınlar barəsində zorakılığa qarşı mübarizə, 1975–2005", *American Political Review* jurnalı, cild 106, № 03, səh. 548-569.

57. Avropa Şurasının "2014-2017-ci illər üçün Gender bərabərliyi strategiyası" 6 noyabr 2013-cü ildə Nazirlər Komitəsi tərəfindən təsdiq edilmişdir. Bu saytdan tapmaq olar: www.coe.int/equality.

nəzərə alınması, gender əsaslı analizin aparılması və gender məsələlərinin təsirlərinin qiymətləndirilməsi üçün metodologiyaların qəbul edilməsinin vacibliyi xatırladılır. Bundan əlavə, "Siyasi və ictimai qərarların qəbulunda qadınların və kişilərin balanslı iştirakı haqqında" Rec(2003) sayılı tövsiyədə buna necə nail olunması üçün aydın təlimat verilir və üzv dövlətlərə çağırış edilir ki, istər qadınların, istərsə də kişilərin siyasi və ya ictimai həyatda ən azı 40 faiz səviyyəsində təmsil olunmasını təmin etsinlər. Nəhayət, İstanbul Konvensiyasının səlafi olan "Qadınların zorakılıqdan müdafiəsi haqqında" Rec(2002)5 sayılı tövsiyədə qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi yolu ilə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısını almağa yönələn mühüm tədbirlər müəyyən edilir.

Qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi istiqamətində yararlı ola biləcək tədbirlərə aşağıdakılar daxildir:

- ▶ daha geniş sosial-iqtisadi bərabərsizliklərin aradan qaldırılmasına yönələn və beləliklə qadınların cəmiyyətdəki vəziyyətini yaxşılaşdıran qanunvericilik və siyasətin hazırlanması (gender bərabərliyi məsələsinin siyasətin hazırlanması üzrə bütün proseslərə daxil edilməsi), məsələn:
 - qadınların əmək bazarına qayıtmasına kömək etməyə yönələn rifah siyasəti;
 - analıq, atalıq və valideynlik məzuniyyəti sahəsində vəziyyəti yaxşılaşdıran siyasət;
 - işləyən ailələr və ərsiz qadın valideynlər üçün vergi güzəştləri;
 - maddi cəhətdən imkansız qadınlar üçün sosial təminat/sosial yardımlara çıxış imkanlarının yaxşılaşdırılması;
 - natamam iş günü ilə işləyən işçilərin hüquqlarının qorunmasına yönələn tədbirlər;
 - ailə və iş həyatı arasında balansı yaxşılaşdırmağa yönələn səylər;
- ▶ özəl sektordakılar da daxil olmaqla işəgötürənləri işçi qüvvəsinə qadınları cəlb etməyə və zorakılığın qadınların məşğulluğuna mane olduğunu qəbul edən siyasətlərin qəbuluna həvəsləndirmək.

Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısını almağın bir yolu kimi onların iqtisadi imkanlarının genişləndirilməsi işinin yaxşı nümunəsi İspaniyanın 2008-ci ildə həyata keçirdiyi məlumatlılığın artırılmasına yönələn "Şirkətlər gender əsaslı zorakılıqdan azad olan cəmiyyət uğrunda" (*Empresas por una sociedad libre de violencia de género*) təşəbbüsüdür. Bu təşəbbüs çərçivəsində özəl sektor hökumətlə iki sahədə əməkdaşlıq etməyə dəvət edildi: zorakılıq qurbanlarının

əmək bazarına daxil edilməsi və bütövlükdə ictimaiyyətin məlumatlılığının artırılması.⁵⁸ Gender bərabərliyi haqqında İspaniya Aktına (2007) əsasən, İspaniyadakı şirkətlər də cinsi qisnəmə və təqibin qarşısını alan əmək şəraitini təmin etmək öhdəliyi daşıyırlar. 250-dən çox işçisi olan şirkətlər cinsi qisnəmə və təqibin qarşısını almağa yönələn tədbirləri özündə ehtiva edən bərabərliyin təmin edilməsi planlarını hazırlamağa borcludurlar, amma daha kiçik şirkətlər də bunu etməyə təşviq edirlər. Həmkarlar ittifaqları uzun müddətdir ki, Birləşmiş Krallıq və İrlandiya kimi ölkələrdə qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının qarşısının alınmasında və onunla mübarizədə iştirak edirlər.

Qadınların siyasi imkanlarının genişləndirilməsinin qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması ilə əlaqələndirilməsinin səmərəli üsulları qadınların maraqlarını ifadə edən və zorakılığa son qoyulmasını ön çəkən xüsusi platformaların hazırlanmasından ibarətdir. Qadınların maraqlarının təbliği qadınların siyasi qrup olaraq fikirlərini ifadə edən qadın manifestlərinin bir hissəsini təşkil edə bilər. Qadın manifestləri iri miqyaslı seçkilərdən əvvəl vətəndaş cəmiyyəti təşkilatları və aşağı səviyyələrdəki əsas qruplar tərəfindən hazırlana bilər. Qadın manifestlərinin istifadəsinə Albaniya nümunəsi misal ola bilər. Orada qadınlar 2009-cu ildəki ümummilli seçkilər ərəfəsində bütün siyasi partiyalara tələblərini ifadə etmək üçün səfərbər oldular və qadınların zorakılıqdan müdafiəsinə dair konkret hədəfləri özündə ehtiva edən Albaniya qadınlarının milli manifestini hazırladılar. Qadınlar həm də seçilmiş nümayəndələr olaraq bir araya gələ və partiyalar xətti ilə konkret qadın platformalarını hazırlaya bilərlər. Bəzi ölkələrdə milli parlamentdəki qadın fraksiyaları qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasına və onunla mübarizə aparılmasına dair qanunvericilik təkliflərinin verilməsinə və qəbul edilməsinə öz töhfələrini vermişlər. Sosial dəyişikliklərə fəal surətdə dəstək verən qadın platformasının digər bir nümunəsi isə Polşadakı Qadınlar Konqresidir.⁵⁹ 2009-cu ildə yaradılmış bu ictimai hərəkət cəmiyyətin bütün təbəqələrindən olan Polşa qadınlarını özündə birləşdirir. O, qadın məsələlərinin siyasi gündəmə salınmasına dəstək verir, eləcə də qanunvericilikdə və siyasi həyatda bir sıra mühüm dəyişikliklərə nail olmuşdur.

58. İngilis dilində informasiyanı bu saytdan əldə etmək olar: http://sgdatabase.unwomen.org/searchDetail.action?request_locale=en.

59. <http://www.kongreskobiet.pl>.

Nəticə

Istanbul Konvensiyası qızlar da daxil olmaqla qadınlara qarşı zorakılığın qarşısını almaq məqsədini güdür və zorakılıq qurbanlarının müdafiəsini, hüquqpozanların məsuliyyətə cəlb edilməsini və kompleks siyasətin hazırlanmasını tələb edən əhatəli yanaşmanın tərkib hissəsi olan qabaqlayıcı tədbirləri nəzərdə tutur. Yalnız hərtərəfli və kompleks siyasət tədbirlərini həyata keçirməklə qadınlara qarşı zorakılıq barəsində hərtərəfli cavab tədbirlərini təmin etmək olar.

Bu məqsədlə İstanbul Konvensiyasında “Qabaqlayıcı təbirlər” fəslində (12-17-ci maddələrdə) qruplaşdırılmış müddəaların ətraflı siyahısı öz əksini tapmışdır. Onlar qadınlara qarşı zorakılığın səbəb və nəticələri barədə mövcud araşdırmalar, eləcə də Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə və onlardan kənarında təcrübədə sınaqdan keçirilərək özünü doğrultmuş yanaşmalar əsasında qadınlara qarşı zorakılığın qarşısını almaq üçün nələrin işə yarayacağı barədə əldə edilmiş son məlumatlara əsaslanır. Özü-özlüyündə İstanbul Konvensiyası qabaqlayıcı müdaxilə tədbirləri üçün plan kimi istifadə edilə bilər. Onun müddəalarını uşaqlara və ahıllara qarşı zorakılıq da daxil olmaqla bütün məişət zorakılığı formalarına tətbiq etmək iştirakçı dövlətlərin ixtiyarına buraxılır ki, bununla da onlar İstanbul Konvensiyası əsasında zorakılığın bu formalarını da əhatə etmək üçün öz qabaqlayıcı tədbirlərinin dairəsini genişləndirə bilərlər. Qabaqlayıcı tədbir qismində nələrin işə yaradığına dair bu sənəddə təqdim edilən çoxsaylı nümunələrdən belə məlum olur ki, bu tədbirlərlə bağlı qiymətləndirmələrin məhdud sayda olmasına baxmayaraq, qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığını əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaq üçün həmin qoruyucu tədbirləri tətbiq etməyə və onlara vəsait ayırmağa dəyər.

Tövsiyələr

Qabaqlayıcı tədbirlər ayrı-ayrılıqda deyil, qadınlar barəsində zorakılığa qarşı daha geniş, dolğun cavab tədbiri çərçivəsində həyata keçirildikdə daha yaxşı nəticə verir. İstanbul Konvensiyası iştirakçı dövlətləri “zorakılığın bütün formalarının qarşısını almaq və onlarla mübarizə aparmaq üçün bütün müvafiq tədbirləri özündə əks etdirən dövlət miqyasında səmərəli, hərtərəfli və əlaqələndirilmiş siyasət”, yəni “kompleks siyasət” hazırlamağa çağırır. Qadınlara qarşı zorakılığın və məişət zorakılığının qarşısının alınmasının bu sahədəki milli siyasətin ayrılmaz hissəsi olmasını təmin etmək vacibdir, bu baxımdan qabaqlayıcı tədbirlər istər milli fəaliyyət planında, istərsə də milli strategiyada və yaxud bir-biri ilə əlaqəli bir neçə sənəddə əks oluna bilər.

Aşağıdakı yaddaş siyahısı İstanbul Konvensiyasının qabaqlayıcı tədbirlərlə bağlı müxtəlif tələblərinin qadınlara qarşı zorakılığa və məişət zorakılığına dair əhatəli kompleks siyasət sənədlərində əks olunmasına kömək edə bilər.

- Hagemann-Vayt modeli (2010) kimi ekoloji modeldən istifadə etməklə, qabaqlayıcı tədbirlər zorakılığa səbəb ola biləcək müxtəlif yolların aradan qaldırılmasını təmin etmək üçün cəmiyyət, institusional, icma və fərdi səviyyələr daxil olmaqla bütün səviyyələrə uyğunlaşdırılıbmı?
- Qabaqlayıcı tədbirlər, məsələn, aşağıdakılar vasitəsilə gender stereotiplərinin aradan qaldırılmasına imkan yaradırmı?
 - gender stereotiplərini möhkəmləndirən, daimiləşdirən və ya hər hansı digər formada özündə ehtiva edən qanunvericiliyə yenidən baxılması və dəyişiklik edilməsi;
 - gender stereotiplərinə əsaslanan sosial normaları şübhə altına almaq, qurbanı təqsirləndirən yanaşmalara etiraz etmək və davranışlarda müsbət dəyişiklikləri təşviq etmək məqsədilə hazırlanan kampaniyalar;

- o gender bərabərliyi mədəniyyətini təşviq etmək və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılıq və bunun əsas səbəbləri barədə məlumatlılığı artırmaq üçün bütün media qurumları ilə əməkdaşlıq;
- o qadın hüquqlarının təşviqi; gender əsaslı zorakılığın məqbul sayılmasına şərait yaradan gender stereotiplərinin və münasibətlərinin formalaşmasının qarşısını almaq; və gender əsaslı zorakılığın əsas səbəblərinin və hörmətə əsaslanan sağlam münasibətlərin dərkini yaxşılaşdırmaq məqsədilə istər formal, istərsə də qeyri-formal tədris proqramları vasitəsilə uşaqların və gənclərin maarifləndirilməsi yolu ilə həyata keçirilən erkən müdaxilə tədbirləri.
- Kreativ, müştərək və interaktiv cəlb etmə metodlarından istifadə yolu ilə kişilərin və oğlanların müsbət dəyişikliklərin daşıyıcısı və müqaviməti dəf edən qüvvə qismində müxtəlif müdaxilə tədbirlərinə cəlb edilməsinə yönələn tədbirlər eyni zamanda müdaxilə tədbirlərinin qadınların maraqlarını qoruyan təşkilatlarla əməkdaşlıq şəraitində hazırlanmasını nəzərdə tutulurmu?
- Qabaqlayıcı tədbirlər ikili yanaşmanın tətbiqi yolu ilə, yəni gender amilinin qanunvericiliyə, siyasətə və praktikaya daxil edilməsi vasitəsilə və eyni zamanda həssas durumda olan qruplara mənsub olan qadınlar da daxil olmaqla qadınların xüsusi ehtiyaclarının ödənilməsinə yönələn xüsusi müdaxilə tədbirləri vasitəsilə neqativ gender stereotiplərinin və bərabərsizliyin təsirlərinə qarşı mübarizə aparmaq üçün qadınların istər iqtisadi, istərsə də siyasi sahədə liderlik və aktivlik imkanlarını artırırımı?
- Bütün qabaqlayıcı tədbirlərin səmərəliliyini təmin etmək üçün bütün qrupları və xüsusən ən həssas durumda olan qrupları əhatə edən, gender bərabərliyi və qadınlara qarşı gender əsaslı zorakılığa aid olan etibarlı, təfərrüatlı (təsnif olunmuş) məlumatların təqdim edilməsi üçün tədbirlər nəzərdə tutulurmu?

Avropa Şurasının əsas resursları

İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyası

Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası (İstanbul Konvensiyası)

Qadınların zorakılıqdan müdafiəsi haqqında Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə Rec(2002)5 sayılı tövsiyəsi⁶⁰

Gender bərabərliyi standartları və mexanizmləri haqqında Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə Rec(2007)17 sayılı tövsiyəsi⁶¹

Fəaliyyətə dair yekun hesabat,⁶² Avropa Şurasının "Qadınlara qarşı məişət zorakılığına son" kampaniyası çərçivəsində, 2006-2008

Gender stereotiplərinin şübhə altına alınması

Media və qadınların imici, Avropa Şurasının Gender bərabərliyi üzrə milli koordinatorlar şəbəkəsinin 1-ci konfransının hesabatı, 4-5 iyul 2013-cü il, Amsterdam⁶³

Milli səviyyədə gender bərabərliyi və media sahəsində əsas problemlər və qabaqcıl təcrübələr barədə üzv dövlətlər tərəfindən təqdim edilən materiallar toplusu, Avropa Şurası, 2014⁶⁴

60. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=280915>.

61. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1215219&Site=CM>.

62. http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/final_Activity_report.pdf.

63. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/2013amsterdam/Report_MediaImageWomen_Amsterdam_en.pdf.

64. GEC(2014)8rev, Avropa Şurasının Gender Bərabərliyi Komissiyası, "Milli səviyyədə gender bərabərliyi və media sahəsində əsas problemlər və qabaqcıl təcrübələr barədə üzv dövlətlər tərəfindən təqdim edilən materiallar toplusu", Strasburq, 13 may 2014-cü il.

Təhsildə gender amilinin nəzərdə alınması haqqında Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə CM/Rec(2007)13 sayılı tövsiyəsi⁶⁵

Xüsusi hallara görə həssas durumda olan şəxslərin ehtiyaclarının ödənilməsi

Uşaqların valideynlər tərəfindən müsbət tərbiyələndirilməsinə dəstək siyasəti haqqında Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə Rec(2006)19 sayılı tövsiyəsi⁶⁶

Ailə barəsində ardıcıl və kompleks siyasət haqqında Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə R(94)14 sayılı tövsiyəsi⁶⁷

Ailədə zorakılıqla əlaqədar sosial tədbirlər haqqında Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə R(90)2 sayılı tövsiyəsi⁶⁸

Uşaq mənafeələrini nəzərə alan səhiyyəyə dair rəhbər prinsiplər (2011)⁶⁹

Uşaq mənafeələrini nəzərə alan ədliyyəyə dair rəhbər prinsiplər (2010)⁷⁰ (sənəd Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə istifadə edilən ən azı 22 dildə mövcuddur)

Uşaqların zorakılıqdan müdafiəsi üçün kompleks milli strategiyalara dair rəhbər prinsiplər⁷¹

Miqrantların uşaqlarının və immiqrantların xələflərinin inteqrasiyasının gücləndirilməsi haqqında Nazirlər Komitəsinin üzv dövlətlərə CM/Rec(2008)4 sayılı tövsiyəsi⁷²

Qaraçıların hüquqlarının qorunması üzrə siyasət və qabaqcıl təcrübələr haqqında məlumat bazası⁷³

65. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1194631&Site=CM&BackColorInternet=9999C-C&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>.

66. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&Site=CM&BackColorInternet=9999C-C&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>.

67. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=534811&SecMode=1&DocId=515750&Usage=2>.

68. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=569827&SecMode=1&DocId=589942&Usage=2>.

69. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1836421&Site=COE>.

70. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_EN.pdf.

71. http://www.coe.int/t/dg3/children/News/Guidelines/Recommendation%20CM%20A4%20protection%20of%20children%20_ENG_BD.pdf.

72. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1253467&Site=CM>.

73. <http://goodpracticero.ma.ppa.coe.int/en>.

Kişilərin və oğlanların proseslərə cəlb edilməsi

Kişilərin rolu haqqında Avropa Şurasının nəşrləri, məişət zorakılığı törədən kişilərlə aparılan iş də daxil olmaqla⁷⁴

Qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi

Siyasi və ictimai qərarların qəbulunda qadınların və kişilərin balanslaşdırılmış iştirakı haqqında Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin Rec(2003)3 sayılı tövsiyəsi⁷⁵

Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə qadınlar və kişilər arasında bərabərlik sahəsində pozitiv tədbirlər, Qadınlar və kişilər arasında bərabərlik sahəsində pozitiv tədbirlər üzrə mütəxəssislər qrupunun (EG-S-PA) fəaliyyət barədə yekun hesabatı, 2000⁷⁶

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququ

Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və onunla mübarizə sahəsində Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin presedent hüququndan seçmələri İstanbul Konvensiyasına həsr olunmuş xüsusi saytda⁷⁷ tapmaq olar.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin mətbuat xidməti mütəmadi olaraq qadınlara qarşı zorakılıq mövzusunda bülleten⁷⁸ buraxır.

Qeyd: Bütün Konvensiyaları Avropa Şurasının Müqavilələr Bürosundan (www.conventions.coe.int), Tövsiyələri isə Avropa Şurasının ana sahifəsindən əldə etmək olar (www.conventions.coe.int saytına və sonra "Committee of Ministers/adopted texts" bölümünə daxil olun).

74. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/documentation_studies_publications_en.asp.

75. [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec\(2003\)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=Rec(2003)3&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383).

76. [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/EG-S-PA\(2000\)7_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/women-decisionmaking/EG-S-PA(2000)7_en.pdf).

77. http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention-violence/caselaw_en.asp.

78. http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Violence_Woman_ENG.pdf.

Ədəbiyyat

Albarrasin D. (2005), *Gender əsaslı zorakılığa dair yeni qanunun iş yerlərinə təsiri var*, Avropa Sənaye Münasibətləri Observatoriyası (onlayn)

Berkovits A. (2004), *Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması üçün kişilərlə işləmək: ümumi icmal (birinci hissə)*, Tətbiqi Araşdırmalar Forumu, Qadınlara qarşı zorakılıq məsələləri üzrə milli onlayn resurs mərkəzi (vawnet.org)

Bodelón E. (2012) *“Məişət zorakılığından gender zorakılığına qədər. İspaniyanın ədalət mühakiməsi sistemində gender zorakılığına yanaşmada dəyişikliklər və bu yanaşmanın xüsusiyyətləri”*, mənbə: Antal Í., Rot M. və Kreatso G. (koordinatör), *Bağlı Qapılar Arxasında. Məişət zorakılığı və ədliyyə sistemi*, Kluj Universitetinin nəşriyyatı, Kluj-Napoka (rumın dilində)

“Care International” təşkilatı (2012), *“Gənc kişilər üçün təşəbbüs” – Tematik araşdırma: Qərbi Balkanlarda gənc kişilərin gender bərabərliyi və zorakılığın qarşısının alınması fəaliyyətinə cəlb edilməsi*, “Care International” təşkilatı, Banja-Luka, Bosniya və Herseqovina

Kuk R. və Kuzak S. (2010), *Gender stereotipləri: transmilli hüquqi perspektivlər*, Pensilvaniya Universitetinin nəşriyyatı, Filadelfiya

Avropa Şurası (2011), *Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası və ona dair izahedici qeydlər*, Avropa Şurasının nəşriyyatı, Strasburq

Avropa Şurası (2013a), *Qadınlar və jurnalistlər birinci sırada: Media işçilərinin demokratiyanı praktikada reallaşdırmaq vəzifəsi, jurnalistikada keyfiyyət və gender stereotiplərinə son qoymaq*, Avropa Şurası, Strasburq

Avropa Şurası (2013b), *Media və qadınların imici*, Avropa Şurasının Gender bərabərliyi üzrə milli koordinatorlar şəbəkəsinin 1-ci konfransının hesabatı, Avropa Şurası, Strasburq

Avropa Şurası (2014a), *Avropa Şurasının "2014-2017-ci illər üçün Gender bərabərliyi strategiyası"*, Avropa Şurası, Strasburq

Avropa Şurası (2014b), *Avropa Şurasına üzv dövlətlərdə "Qadınların zorakılıqdan müdafiəsi" haqqında Rec(2002)5 sayılı Təvsiyənin icrasının monitorinqinin dördüncü mərhələsinin nəticələrinə dair analitik araşdırma*, Avropa Şurası, Strasburq

Avropa Şurası (2014c), *Qadınlara qarşı zorakılıq barədə məlumatlılığın artırılması: İstanbul Konvensiyasının 13-cü maddəsi*, İstanbul Konvensiyasına dair silsilə sənədlər toplusu, Avropa Şurası, Strasburq

Avropa Şurası (2014d), *Milli səviyyədə gender bərabərliyi və media sahəsində əsas problemlər və qabaqcıl təcrübələr barədə üzv dövlətlər tərəfindən təqdim edilən materiallar toplusu*", Avropa Şurası, Strasburq

Avropa Şurası və Beynəlxalq Amnistiya Təşkilatı (*Amnesty International*) (2014), *Qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə haqqında Avropa Şurasının Konvensiyası qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılmasına son qoyulması üçün vasitə kimi*, Avropa Şurası, Strasburq

DFID (2012), *Təlimat № 2: Qadınlar və qızlar barəsində zorakılığa qarşı mübarizə üzrə icma proqramlarına dair praktik bələdçi*, Munaqişə, Humanitar və Təhlükəsizlik Məsələləri üzrə Departamentin (CHASE) təlimatlar seriyası, Beynəlxalq İnkişaf Nazirliyi (DFID), Birləşmiş Krallıq

Ekman və başqaları (2007), *Kişilik və zorakılıq aspektlərinin tədqiqi*. Qadın Məsələləri üzrə Beynəlxalq Tədqiqat Mərkəz (ICRW) və "Care International" təşkilatı (onlayn nəşr)

EIGE (2012), *Aİ-də qadınlara qarşı cinsi zorakılıqla bağlı mövcud məlumat və resursların müəyyənləşdirilməsi və əks etdirilməsi üçün araşdırma*, Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq

EIGE (2013), *"Məişət zorakılığı sahəsində tədbirlər üçün metodlar, alətlər və qabaqcıl təcrübələr toplusu (Pekin Fəaliyyət Platformasının D bölməsi)" ilə bağlı araşdırma – Məlumatlılığın artırılması*, Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq

EIGE (2013a), *"Məişət zorakılığı sahəsində tədbirlər üçün metodlar, alətlər və qabaqcıl təcrübələr toplusu (Pekin Fəaliyyət Platformasının D bölməsi)" ilə bağlı araşdırma – Təlim*, Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq

"Qadınlara qarşı zorakılığa son" (EVAW) koalisiyası (2011), *Fərqli bir dünya mümkündür: Qadınlara və qızlara qarşı zorakılığın qarşısını almaq üçün uzun-müddətli və məqsədyönlü fəaliyyətə çağırış*, EVAW koalisiyası, London

Avropa Komissiyası (2010), *Qadınlara qarşı zorakılığın, uşaqlara qarşı zorakılığın və seksual oriyentasiya zəminində zorakılığın törədilməsinə təsir göstərən faktorlar (gender əsaslı zorakılıq və uşaqlara qarşı zorakılıq haqqında milli qanunvericiliyin standartlaşdırılması üçün imkanların, fürsətlərin və tələbatların qiymətləndirilməsinin əsaslandırılması məqsədilə aparılmış araşdırma)*, Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq

Hagemann-Vayt K. və başqaları (2010), *Qadınlara qarşı zorakılığın, uşaqlara qarşı zorakılığın və seksual oriyentasiya zəminində zorakılığın törədilməsinə təsir göstərən faktorlar – Çoxsəviyyəli interaktiv model (gender əsaslı zorakılıq və uşaqlara qarşı zorakılıq haqqında milli qanunvericiliyin standartlaşdırılması üçün imkanların, fürsətlərin və tələbatların qiymətləndirilməsinin əsaslandırılması məqsədilə Avropa Komissiyası üçün aparılmış araşdırmanın tərkib hissəsi olaraq hazırlanmışdır)*, Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq

Hayze L. (1998), Hayze L. (1998), *"Qadınlara qarşı zorakılıq: inteqrasiya olunmuş ekoloji çərçivə"*, *"Qadınlara qarşı zorakılıq"*, 1998, cild. 4, № 3, səh. 262-290

Hayze L. (2011), *Cinsi tərəf-müqabilin zorakılığının qarşısını necə almaq olar? Faktların icmalı*, London Gigiyena və Tropik Təbabət Məktəbi, STRIVE Araşdırmalar Konsorsiumu, London

Htun M. və Veldon S.L. (2012), *"Proqressiv siyasət dəyişikliklərinin vətəndaş mənşəyi: Qlobal nöqtəyi-nəzərdən qadınlar barəsində zorakılığa qarşı mübarizə, 1975–2005"*, *"American Polityology Review"* jurnalı, cild 106, № 03, səh. 548-569

Yohansen E. və başqaları (2013), *"Nələr işə yarayır və nələr yaramır: Qadın cinsiyyət orqanlarında zədələyici əməliyyatın aparılmasından imtina üçün populyar yanaşmaların müzakirəsi"*, *"Mamalıq və Ginekologiya"* beynəlxalq jurnalı (*Obstetrics and Gynecology International*), cild 2013 (2013-cü il)

Kelli L. Və Lovett C. (2012), *Gender bərabərliyinə dair qabaqcıl təcrübələrin mübadiləsi: Qadınlar və qızlar barəsində zorakılığa qarşı mübarizə üçün məlumatlılığın artırılması fəaliyyəti* (müzakirə sənədi), Birləşmiş Krallıq, 7-8 fevral 2012-ci il, BK, Avropa Komissiyası (Ədliyyə)

Sandell K. (2013), *Kişilərin qadınlara qarşı zorakılığı ilə mübarizə sahəsində İsveçin tədbirləri*, "Gender bərabərliyi sahəsində qabaqcıl təcrübələrin mübadiləsi: Qadınlar bərabərliyi sahəsində zorakılığa qarşı mübarizə tədbirləri" mövzusunda keçirilmiş konfransda təqdim edilmiş şərhlərə dair sənəd, Madrid, 16-17 aprel 2013-cü il, Avropa Komissiyası (Ədliyyə)

Skambor E., Voynitska K. və Berqmann N. (redaktorlar) (2013), *Gender bərabərliyi məsələsində kişilərin rolu – Avropa strategiyaları və anlayışları*, Avropa İttifaqının Nəşrlər Bürosu, Lüksemburq

Stenli N. və başqaları (2009), *Kişi söhbəti: Məişət zorakılığına dair Hallin sosial marketing təşəbbüsü çərçivəsində məlumatlar əldə etmək üçün araşdırma*, Mərkəzi Lankaşir Universiteti, Sosial İşlər Məktəbi

UNFPA (2009), *Gender əsaslı zorakılığa son qoymaq üçün kişilərlə tərəfdaşlıq: Şərqi Avropa və Orta Asiyanın yararlı təcrübələri*, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondu, Nyu-York

"BMT-Qadınlar" strukturu (2012), *Qadınlara qarşı gender zorakılığı ilə mübarizə üzrə milli fəaliyyət planlarına dair təlimat*, Nyu-York

Uolbi S. (2009). *Qloballaşma və bərabərsizliklər: Mürəkkəblik və mübahisə yaradan müasirlik*. "Sage" nəşriyyatı

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı / London Gigiyena və Tropik Təbabət Məktəbi (2010), *Qadınlara qarşı cinsi tərəf-müqabilin zorakılığının və cinsi zorakılığın qarşısının alınması: tədbir görülməsi və sübut toplanması*, ÜST, Cenevrə

Dünya Bankı (2011), *Dünya İnkişaf Hesabatı - 2012: Gender bərabərliyi və inkişaf* (2011), Vaşinqton, Kolumbiya dairəsi

"Sıfır tolerantlıq" kampaniyası (2010), *Qısa məlumat: erkən qabaqlayıcı tədbirlər* (onlayn nəşr)

Maddə 12 – Ümumi öhdəliklər

1. Tərəflər qadın və kişilərin sosial və mədəni davranış modellərində dəyişikliklərin edilməsinin təşviq edilməsi üçün qadın və ya kişi bərabərsizliyinə və ya stereotipli rollara əsaslanan yanlış təsəvvürləri, adət-ənənələri və digər bütün zərərli təcrübələri aradan qaldırmaq məqsədi ilə lazımı tədbirləri görməlidir.

2. Tərəflər hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxs tərəfindən bu Konvensiyanın təsir dairəsinə düşən bütün zorakılıq formalarının qarşısının alınması üçün zəruri qanunvericilik və digər tədbirləri görməlidir.

3. Bu fəsilə uyğun olaraq görülən hər hansı tədbirlər nəzərə alınmalı və konkret şəraitlərdə təhlükəyə məruz qalan şəxslərin xüsusi ehtiyaclarının təmin edilməsinə yönəlməlidir və bu tədbirlərin mərkəzində də bütün zorakılıq qurbanlarının insan hüquqları məsələsi prioritet olmalıdır.

4. Tərəflər, cəmiyyətin bütün üzvlərini, xüsusilə kişi və oğlanları bu Konvensiyanın əhatə etdiyi bütün zorakılıq formalarının qarşısının alınmasında fəal iştirak etməyə təşviq etmək üçün zəruri tədbirləri görməlidir.

5. Tərəflər mədəniyyət, bədii, din, ənənə və ya “şərəf” adlandırılan anlayışların bu Konvensiyanın əhatə etdiyi hər hansı zorakılıq aktlarının əsaslandırılması kimi hesab edilməməsinə təmin etməlidir.

6. Tərəflər qadınların səalhiyyətlərin artırılması ilə bağlı həyata keçirilən proqram və fəaliyyətlərin təşviq edilməsi üçün lazımı tədbirləri görməlidir.

AZE

Avropa Şurası qitənin insan hüquqlarını müdafiə edən aparıcı təşkilatıdır. Avropa İttifaqına üzv olan bütün dövlətlər daxil olmaqla, təşkilat 47 üzv dövlətdən ibarətdir. Avropa Şurasının bütün üzv dövlətləri insan hüquqları, demokratiya və qanunun aliliyini qorumağı nəzərdə tutan Avropa İnsan Hüquqları Konvensiyasını imzalamışdır. Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi Konvensiyanın üzv dövlətlərdə tətbiq edilməsinə nəzarət edir.

www.coe.int

Avropa İttifaqının üzv dövlətləri bilik və bacarıqlarını, resurslarını və müqəddaratlarını bir araya gətirməyə qərar veriblər. Mədəni müxtəlifliyi, tolerantlığı və fərdi azadlıqları qoruyaraq birlikdə sabitlik zonasına, demokratiyaya və dayanıqlı inkişafa nail olublar. Avropa İttifaqı öz sərhədlərindən kənarında yerləşən digər ölkə və xalqlarla öz nailiyyətlərini və dəyərlərini bölüşməyə qərarlıdır.

<http://europa.eu>

Tərcümə Avropa İttifaqı tərəfindən birgə maliyyələşdirilir

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Bu tərcümə Avropa İttifaqının və Avropa Şurasının birgə maliyyələşdirdiyi “Azərbaycanda İstanbul Konvensiyası və digər gender bərabərliyi standartlarına dair məlumatlılığın artırılması” layihəsi çərçivəsində hazırlanıb. Burada ifadə olunan fikirlər hər iki tərəfin rəsmi mövqeyini əks etdirməyə bilər.